

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Σπουδές στην Εκπαίδευση»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

«Η αξιοποίηση της ηλεκτρονικής τάξης στο μάθημα της Μουσικής
στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση για την καλλιέργεια των
μουσικών δεξιοτήτων»

Μαρία Ζησοπούλου

Επιβλέπων καθηγητής: Χαράλαμπος Μουζάκης

Πάτρα, Ιούνιος 2023

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

«Η αξιοποίηση της ηλεκτρονικής τάξης στο μάθημα της Μουσικής
στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση για την καλλιέργεια των
μουσικών δεξιοτήτων»

Μαρία Ζησοπούλου

Επιτροπή Επίβλεψης Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:
Χαράλαμπος Μουζάκης
Μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:
Γασπαρινάτου Αλεξάνδρα Άννα
Μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2023

Abstract

The aim of this postgraduate dissertation is to study the contribution of complementary distance education in a case of interdisciplinary teaching of music in secondary education, where the objectives for music listening, music performance and music creation set by the formal music curriculum for music studies. The research questions attempt to examine the knowledge gained by the students from the teaching interventions, the skills they developed based on the curriculum, the impact on the students' attitudes from the implementation of the supplementary e-learning, their impressions of the teaching and the teacher's experiences from the implementation of the supplementary e-learning. The process included six teaching interventions in two sections of the 1st grade of the 2nd high school of Kos. Research data were collected a) through two questionnaires distributed and completed anonymously at the beginning and at the end of the teaching interventions b) through detailed observation and recording of the teaching interventions in the departments and c) through focused individual interviews with two children who experienced particular difficulties. The main findings following the implementation of complementary e-learning are an increase in students' knowledge, ICT skills and competences. Students' impressions of the teaching show that they like the music lesson especially the group activities in it. Students' attitudes are mostly positive. The teacher's impressions are that the music lesson acquired a universal dimension by achieving interdisciplinarity and a holistic approach to knowledge, it went beyond the narrow confines of the classroom and the one-hour lesson, the students developed a special interest, interaction, critical faculties and a multitude of musical and other skills, they were engaged in their own time and rhythm, thus fulfilling the objectives set by the IEPC. The broader contribution of the research is what has been mentioned above, and is reinforced by the fact that it is the first research in secondary education in this particular teaching subject that deals with the cultivation of pure musical skills with the contribution of supplementary eLearning. Further research is deemed necessary on a larger sample of student participants for safer scientific results.

Keywords

Distance learning, complementary distance learning, music education, music performance, music listening, music creation, interdisciplinary approach.

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
εξΑΕ	Εξ αποστάσεως εκπαίδευση
ΤΠΕ	Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας
Δ.Ε.Π.Π.Σ.	Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών
Α.Π.Σ	Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών

τους συμμετοχή κατά τη διάρκεια της συμπληρωματικής μουσειακής εξΑΕ, έδειξαν ότι μπορεί να εφαρμοστεί σε παιδιά προσχολικής αγωγής. Ο ρόλος του σχολείου και του δασκάλου είναι σημαντικός για τη μύηση στον κόσμο της τέχνης (Βέργου κ.α, 2016).

Στις προτάσεις για περαιτέρω έρευνα αναφέρεται η επανάληψη της ίδιας ή παρεμφερούς έρευνας με μεγαλύτερο δείγμα νηπίων, ώστε τα επιστημονικά αποτελέσματα να είναι πιο ασφαλή. Ακόμη προτείνεται η ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού κατάλληλου για παιδιά νηπιαγωγείου με συγκεκριμένο εκπαιδευτικό προσανατολισμό, και έντονα διαδραστικά και πολυμορφικά στοιχεία, ώστε να γίνει διερεύνηση των αποτελεσμάτων της εξΑΕ σε νήπια που «αλληλεπιδρούν μόνο με το εκπαιδευτικό υλικό» (Βέργου κ.α, 2016, σ. 38).

2.2 Στάσεις των μαθητών

Η Νταουτίδου Αναστασία διεξήγε μια ποσοτική έρευνα μέσω ερωτηματολογίου, στην Ξάνθη σε 155 μαθητές της Γ' Γυμνασίου, στα πλαίσια της μεταπτυχιακής της εργασίας με θέμα «τις απόψεις μαθητών για τη σπουδαιότητα του μαθήματος της Μουσικής στο σημερινό σχολείο» (2020). Με σκοπό να παρουσιάσει και να ερευνήσει κεντρικά ζητήματα της μουσικής εκπαίδευσης, στόχος της ήταν να διερευνήσει πόσο σημαντικό θεωρούν οι μαθητές το μάθημα της μουσικής στο σύγχρονο σχολείο, πόσο αποτελεσματικές θεωρούν οι μαθητές τις μεθόδους – τεχνικές και πρακτικές διδασκαλίας στο μάθημα, ποια σημασία δίνουν στα διάφορα περιβάλλοντα μάθησης (τυπικά, μη τυπικά ή άτυπα) για την διδασκαλία της μουσικής και πώς αξιολογούν τη μουσική αγωγή στο σημερινό σχολείο. Τα ερευνητικά ερωτήματα που συγκεκριμενοποιούν τον στόχο και καθοδηγούν την έρευνά της έχουν ως εξής:

«Ποιές οι απόψεις των μαθητών/τριών για το μάθημα της Μουσικής; Κατά πόσο η εκμάθηση μουσικού οργάνου μπορεί να διαφοροποιήσει τις απόψεις των μαθητών/τριών σε σχέση με το πόσο απαραίτητο είναι το μάθημα της μουσικής στο σχολικό πρόγραμμα; Ποιες οι απόψεις των μαθητών/τριών για την αποτελεσματικότητα των μεθόδων- τεχνικών και πρακτικών διδασκαλίας στο μάθημα της Μουσικής; Ποιες οι απόψεις των μαθητών/τριών για τη σημασία των διάφορων περιβαλλόντων μάθησης (τυπικών, μη τυπικών και άτυπων) στην εκμάθηση της μουσικής; Ποιες οι απόψεις των μαθητών/τριών για την αξιολόγηση

της μουσικής αγωγής στο σημερινό σχολείο; Κατά πόσο μπορεί να διαφέρουν οι απόψεις ανάμεσα στους μαθητές και τις μαθήτριες για το αν μπορεί η αξιολόγηση στο μάθημα της μουσικής να προάγει τη μάθηση;» (Νταουτίδου, 2021, σ.57)

Το θεωρητικό πλαίσιο ανάπτυξης του υλικού της περιελάμβανε ιστορική ανασκόπηση της μουσικής αγωγής από τους αρχαίους πολιτισμούς με έμφαση στην αρχαία Ελλάδα μέχρι σήμερα περιγράφοντας αναλυτικά τα διαθεματικά ενιαία και αναλυτικά προγράμματα σπουδών μουσικής που διέπουν το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στις μέρες μας. Ακολουθεί η βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με τις σύγχρονες παιδαγωγικές κατευθύνσεις στη διδακτική της μουσικής και παρουσίαση των βασικών μουσικοπαιδαγωγών που έθεσαν τα θεμέλια της μουσικοπαιδαγωγικής στην Ευρώπη. Ακόμη, αναλύονται έννοιες όπως η δημιουργικότητα, η διαθεματικότητα και η βιωματικότητα και παρουσιάζονται τεχνικές διδασκαλίας και προσδιορίζονται τα τυπικά, τα άτυπα ή μη τυπικά περιβάλλοντα μουσικής εκπαίδευσης.

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 155 μαθητές/τριες της Γ΄ Γυμνασίου του Δήμου Ξάνθης (59 αγόρια και 96 κορίτσια). Επιλέχθηκε η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, καθώς κρίθηκε πως ολοκλήρωσαν το πρόγραμμα σπουδών της μουσικής αγωγής από το Νηπιαγωγείο ως το Γυμνάσιο και πως λόγω ηλικιακής ωριμότητας είναι ικανοί να εκφράσουν τις απόψεις τους. Το εργαλείο συλλογής δεδομένων ήταν ένα ερωτηματολόγιο το οποίο περιελάμβανε ερωτήσεις κλειστού τύπου χωρισμένο σε δύο ενότητες. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα μαθητές ήταν στην πλειοψηφία τους κορίτσια, και προέρχονται από οικογένειες με υψηλό μορφωτικό υπόβαθρο. Επιπλέον οι περισσότεροι δήλωσαν ότι έχουν ασχοληθεί ή ασχολούνται με την εκμάθηση κάποιου μουσικού οργάνου.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την έρευνα είναι ότι η πλειοψηφία των μαθητών κρίνει απαραίτητο το μάθημα της μουσικής στο πρόγραμμα του σχολείου, ενώ θεωρεί ότι μπορεί να συμβάλει σημαντικά στη βελτίωση των σχολικών τους επιδόσεων. Όσοι, δε, ασχολούνται με την εκμάθηση μουσικών οργάνων θεωρούν ότι μπορεί να συμβάλει σε μεγάλο βαθμό. Προβληματισμοί εγείρονται σε σχέση με τους στόχους της διδακτικής της μουσικής στα σχολεία και σε ποιον βαθμό αυτοί οι στόχοι επιτυγχάνονται από τους εκπαιδευτικούς στην πράξη. Παρατηρήθηκε ποικιλομορφία απαντήσεων σχετικά με την παιδαγωγική αξιοποίηση της μουσικής εκπαίδευσης και την ενισχυτική της δράση.

Οι μαθητές δήλωσαν ότι η μουσική βοηθά στην ενίσχυση της μνήμης, στη διαπολιτισμικότητα, στη γλωσσική ανάπτυξη και στις φυσικές επιστήμες. Όσον αφορά τον τρόπο διδασκαλίας του μαθήματος στα σχολεία φοίτησης των μαθητών, η πλειοψηφία των μαθητών ήταν θετικά προσκείμενη. Σχετικά με τις μεθόδους – τεχνικές διδασκαλίας που χρησιμοποιούνται στο μάθημα της μουσικής οι μαθητές συμφωνούν ότι ανάλογα με τις μαθησιακές ανάγκες χρειάζεται ποικιλία διαφορετικών διδακτικών προσεγγίσεων. Αναδεικνύεται από τους μαθητές η σημαντικότητα της βιωματικής μάθησης. Η θέση αυτή ανοίγει μία συζήτηση σχετικά με τους στόχους, την οργάνωση και τη διδασκαλία της μουσικής στα σχολεία με σκοπό τη βιωματική μάθηση με την ενεργό συμμετοχή όλων των μαθητών. Ακόμη, οι μαθητές συμφωνούν στη πλειοψηφία τους ότι με τις κατάλληλες μεθόδους διδασκαλίας είναι εφικτή η ανάπτυξη της δημιουργικότητας. Ως αποτελεσματικές μέθοδοι διδασκαλίας για τον σκοπό αυτό προτείνονται από τους μαθητές η χρήση τεχνολογίας, η παιγνιώδης διδασκαλία, οι ομάδες εργασίας και η συζήτηση-διάλογος. Επίσης, θεωρούν ότι η αξιολόγηση μπορεί να λειτουργήσει για το μάθημα της μουσικής ως μέσο για την προαγωγή της μάθησης. Γενικά θεωρείται σημαντικός ο έλεγχος της προόδου και των μαθησιακών αναγκών των μαθητών. Τέλος, η πλειοψηφία των μαθητών βρίσκει ότι σημαντικό ρόλο στη μουσική εκπαίδευση διαδραματίζουν όλα τα τυπικά, μη τυπικά ή άτυπα περιβάλλοντα, όπως το σχολείο, το ωδείο, η χορωδία, οι μουσικές συναυλίες, το σπίτι και το διαδίκτυο. Ωστόσο παραμένει κοινό τόπος πως χρειάζεται αυστηρή και συστηματική μελέτη για την απόκτηση μουσικών γνώσεων σε υψηλό επίπεδο.

Πεδία που προτείνονται για διερεύνηση είναι 1. οι τεχνικές-μέθοδοι-πρακτικές των εκπαιδευτικών μουσικής αγωγής του σχολείου για μια πληρέστερη αποτύπωση του μαθήματος της μουσικής καθώς και 2. «η επίδραση της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στις απόψεις των μαθητών/τριών σχετικά με τη σπουδαιότητα του μαθήματος της Μουσικής στο σημερινό σχολείο» (Νταουτίδου, 2021, σ.108).

Η Ζιώγα Δέσποινα (2019) επιχείρησε να διερευνήσει τις στάσεις των μαθητών απέναντι στο μάθημα της μουσικής και στη μουσική δημιουργικότητα έπειτα από ένα ειδικά σχεδιασμένο πρόγραμμα παρέμβασης. Πραγματοποίησε μία έρευνα δράσης ή πιλοτική έρευνα συσχετισμών σε δεκαέξι μαθητές Τρίτης τάξης του δημοτικού σχολείου του νομού Θεσσαλονίκης, οι οποίοι δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία. Οι επιμέρους

ερευνητικοί στόχοι ήταν η ύπαρξη ή μη αλλαγής στις στάσεις των μαθητών έπειτα από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα παρέμβασης, και στο μάθημα της μουσικής, τα αίτια της αλλαγής ή μη αλλαγής όπως τα εκτίμησαν οι ίδιοι οι μαθητές, να ελεγχθεί η αποτελεσματικότητα των παιδαγωγικών παρεμβάσεων, ώστε να διευκολυνθεί η συμμετοχή των μαθητών στις δημιουργικές μουσικές δραστηριότητες. Η αναγκαιότητα της διεύρυνσης της δημιουργικότητας στο μάθημα της μουσικής προκύπτει από τη διαπίστωση ερευνητικών εργασιών πως είναι λίγες οι ευκαιρίες που δίνονται στα παιδιά για δημιουργική έκφραση μέσα στα πλαίσια του μαθήματος. Τα ερευνητικά δεδομένα συλλέχθηκαν με ποιοτικές και ποσοτικές μεθόδους. Συγκεκριμένα, περιγραφικές σημειώσεις πεδίου, εστιασμένες ομαδικές συνεντεύξεις και ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο συμπληρώθηκε από τους μαθητές μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος. Το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας της Ζιώγα (2019) μελετά τις στάσεις των μαθητών για το μάθημα της Μουσικής, τη δημιουργικότητα, το περιβάλλον, την υλικοτεχνική υποδομή, την προσωπικότητα του εκπαιδευτικού καθώς και διάφορες παιδαγωγικές τεχνικές που ενδείκνυνται για την καλλιέργεια της δημιουργικότητας.

Για τις στάσεις αναφέρονται πολυποίκιλοι ορισμοί των κοινωνικών ψυχολόγων. Πρόκειται για ένα νοητικό και συναισθηματικό πλαίσιο το οποίο ωθεί τον άνθρωπο να αξιολογήσει θετικά ή αρνητικά οτιδήποτε αφορά τη ζωή του ανθρώπου, μια κατάσταση, ένα αντικείμενο, έναν άνθρωπο, μία ιδέα ή ένα θεσμό. Τα στοιχεία που αποτελούν τη στάση και είναι αλληλένδετα μεταξύ τους είναι το συναίσθημα, η σκέψη-νόηση και η δράση. Για μία πιθανή αλλαγή των στάσεων είναι σημαντική η πρόκληση θετικών ή αρνητικών συναισθημάτων. Η διαμόρφωση των στάσεων είναι συνήθως υποσυνείδητη, βάσει των εμπειριών και των διαπροσωπικών σχέσεων που συνάπτονται εξελισσόμενες μέσα στη ζωή του ανθρώπου. Οι στάσεις διαμορφώνονται από παράγοντες όπως η οικογένεια, το κοινωνικό περιβάλλον, η ιστορία, η κουλτούρα, η γλώσσα και η παράδοση του τόπου όπου ζει ένα άτομο (Ζιώγα, 2019).

Ένα σημαντικό στοιχείο της εκπαιδευτικής διαδικασίας διαδραματίζουν οι στάσεις. Στη μουσική παιδαγωγική αναφέρεται η ζωτική σημασία των στάσεων με την πρόσληψη ευχάριστων, θετικών συναισθημάτων (Ζιώγα, 2019).

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν θετική επιρροή του προγράμματος παρέμβασης στις στάσεις των μαθητών για το μάθημα της μουσικής, λόγω του βιωματικού χαρακτήρα που είχαν οι δημιουργικές δραστηριότητες. Ενισχύθηκε η

στην πλειοψηφία τους κάνουν χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή και βίντεο στη διδασκαλία τους. «Η πολυμεσικότητα που προσφέρει ο ηλεκτρονικός υπολογιστής στην τάξη βελτιώνει και ολοκληρώνει τη μουσική εμπειρία των μαθητών συμβάλλοντας στην μουσική τους αντίληψη» (Αγγελίδου, 2016, σ.119). Το κεντρικό συμπέρασμα της παρούσας έρευνας είναι η απουσία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου από το Υπουργείο Παιδείας για την αναδιαμόρφωση του μαθήματος της μουσικής στα δημόσια σχολεία της χώρας καθώς επίσης και «η χρόνια απουσία συγκροτημένης πολιτικής για την επαγγελματική εξέλιξη του εκπαιδευτικού μουσικής στην Ελλάδα» (Αγγελίδου, 2016, σ.119).

εκπαιδευτικής διαδικασίας. Βασίζεται στη φιλοσοφία του λογισμικού ανοιχτού κώδικα και διανέμεται ελεύθερα από το 2003. Είναι κατάλληλη για εξ αποστάσεως ασύγχρονη μουσική εκπαίδευση, γιατί μπορεί να υποστηρίξει μαθήματα θεωρίας της μουσικής» (Μπαφατάκη, 2020, σ.311). Η επιλογή της ηλεκτρονικής πλατφόρμας e-class έγινε για τους εξής λόγους: α. Είναι η επίσημη ηλεκτρονική πλατφόρμα που διαθέτει το υπουργείο παιδείας για να συνδέει με ασφάλεια εκπαιδευτικούς και μαθητές. β. Οι μαθητές εικάζεται ότι είναι εξοικειωμένοι στη χρήση της πλατφόρμας, από τα προηγούμενα έτη, όπου είχε εφαρμοστεί η υποχρεωτική εξ αποστάσεως εκπαίδευση, λόγω έκτακτων συνθηκών. γ. Η εκπαιδευτικός είναι εξοικειωμένη στη χρήση της πλατφόρμας από τα προηγούμενα έτη έπειτα από προσωπική αναζήτηση που έγινε λόγω των έκτακτων συνθηκών που υπέβαλε η υποχρεωτική εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Μέσα σε αυτές τις διδακτικές παρεμβάσεις οι μαθητές καλούνται να αξιοποιήσουν τα μέσα που παρέχονται στο δημόσιο σχολείο για την υλοποίηση της συμπληρωματικής εξΑΕ με σκοπό την επίτευξη των στόχων του αναλυτικού προγράμματος μουσικής, μέσα σε πραγματικές συνθήκες διδασκαλίας.

3.4 Υλοποίηση σχεδιασμού διδακτικών παρεμβάσεων

Τα σχέδια μαθήματος που περιγράφονται παρακάτω ακολουθούν την ολιστική και διαθετική προσέγγιση στη Μουσική Εκπαίδευση που προτείνεται στο βιβλίο εκπαιδευτικού της Α' γυμνασίου, καθώς συνδέονται η μουσική με τα εικαστικά, και την παραγωγή πρωτότυπου γραπτού λόγου και την παραγωγή στίχων με ομοιοκαταληξία που είναι πεδίο των φιλολογικών μαθημάτων. Ακόμη αξιοποιούνται οι ΤΠΕ, το διαδίκτυο που είναι πεδία του μαθήματος της πληροφορικής και παρέχονται ερεθίσματα για συμπληρωματική εξ αποστάσεως ενασχόληση με το μάθημα. Περιγράφονται συνολικά έξι σχέδια μαθήματος, τα οποία εκτείνονται σε έξι διδακτικές ώρες, διάρκειας 40' η 45' λεπτών εκάστη.

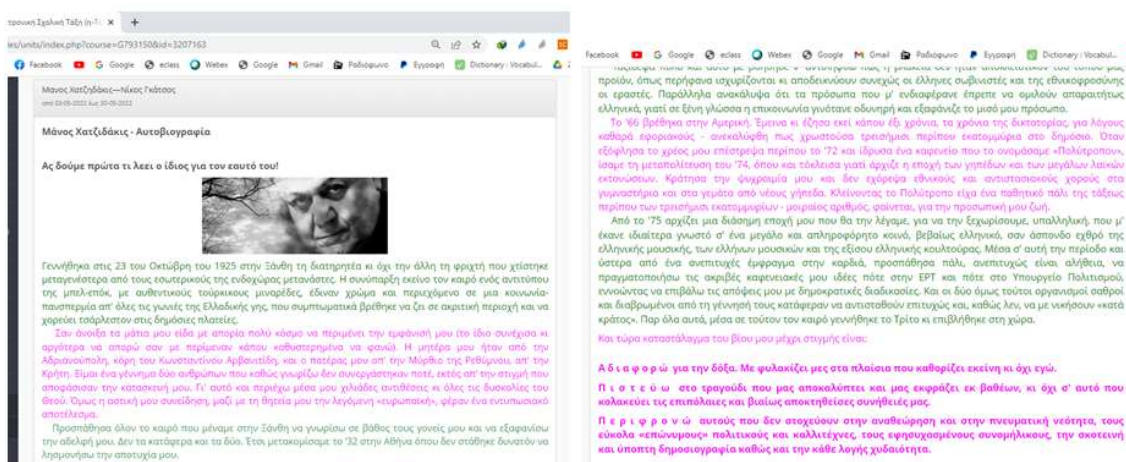
1^η διδακτική παρέμβαση. Σκοπός της πρώτης διδακτικής παρέμβασής είναι: η μουσική εκτέλεση, η γνωριμία με έναν σημαντικό συνθέτη του ελληνικού τραγουδιού, η γνωριμία με έναν σημαντικό Έλληνα ποιητή, και η γνωριμία με ένα σημαντικό τραγούδι. Ακόμη, να

γίνει νοηματική ανάλυση των στίχων και να δοθεί άσκηση κατανόησης ανατροφοδότησης στην e-class.

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα είναι: να τραγουδήσουν τονικά σωστά, με κανονική ένταση φωνής και σωστές αναπνοές το τραγούδι, να γνωρίσουν ένα σημαντικό συνθέτη της χώρας, να γνωρίσουν έναν σημαντικό ποιητή, να κατανοήσουν την ιστορία που περιγράφει το τραγούδι, να αξιοποιήσουν την ηλεκτρονική τάξη απαντώντας την άσκηση κατανόησης ανατροφοδότησης στην e-class.

Περιγραφή διαδικασίας: Η εκπαιδευτικός παρουσιάζει στα τμήματα το τραγούδι «Κεμάλ» του Μάνου Χατζιδάκι. Η εκπαιδευτικός παίζει στο αρμόνιο και ερμηνεύει το τραγούδι. Στη συνέχεια παρέχει μερικές πληροφορίες για τον συνθέτη και τον στιχουργό του τραγουδιού, μαζί με εικόνες χρησιμοποιώντας δια ζώσης το εκπαιδευτικό που είχε προηγουμένως αναρτήσει στην πλατφόρμα e-class. Γίνεται εκμάθηση του τραγουδιού με μερικές επαναλήψεις και ομάδες ανά στήλες θρανίων (μία στήλη μία στροφή). Κατόπιν με τη μαιευτική μέθοδο, μέσω ερωτήσεων προσπαθεί να εξάγει το νόημα των στίχων και την ιστορία που αφηγείται το τραγούδι. Ανατίθεται στους μαθητές να αναγνώσουν στο δικό τους χρόνο και ρυθμό το υλικό της πλατφόρμας και να κατεβάσουν ένα ερωτηματολόγιο κατανόησης ανατροφοδότησης από την e-class, να το συμπληρώσουν ηλεκτρονικά και να το αποστείλουν μέσω e-class στην εκπαιδευτικό.

Στις παρακάτω Εικόνες 2 και 3 φαίνεται το εκπαιδευτικό υλικό για το Μάνο Χατζιδάκι και το Νίκο Γκάτσο με εναλλαγές χρωμάτων, εικόνα και βίντεο, ενώ στην εικόνα 4 φαίνεται το ερωτηματολόγιο κατανόησης στίχων του τραγουδιού.

Εικόνα 2 Εκπαιδευτικό υλικό 1 από την πλατφόρμα e-class

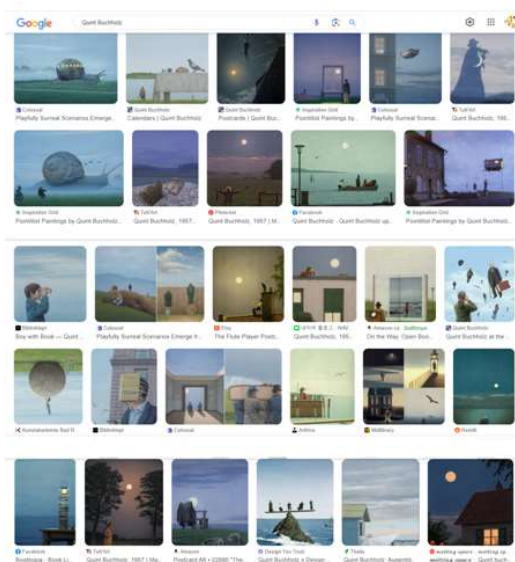

ζωγράφου, να αναζητήσουν πίνακες στο διαδίκτυο με την ομάδα τους και να επιλέξουν τον πίνακα που τους εμπνέει.

Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα είναι: να εξοικειωθούν με τους πίνακες ζωγραφικής του Quint Buchholz, να επιλέξουν ομαδικά τον ζωγραφικό πίνακα που θα αποτελέσει εφόρμηση για τη δημιουργία της ιστορίας τους και να ξεκινήσουν δια ζώσης να γράφουν την ιστορία.

Περιγραφή διαδικασίας: οι μαθητές κάθονται στην τάξη σύμφωνα με τις ομάδες του προηγούμενου μαθήματος. Γίνεται η γνωριμία με τον Γερμανό ζωγράφο και χαρακτή Quint Buchholz και παρουσιάζονται κάποιοι πίνακές του με τη χρήση των ΤΠΕ και του διαδικτύου. Δίνονται οι απαραίτητες οδηγίες και ζητείται από τους μαθητές να αναζητήσουν στη διάρκεια της εβδομάδας και να καταλήξουν σε συνεργασία με την ομάδα τους στον πίνακα που θα αποτελέσει το κεντρικό ερέθισμα στη φαντασία τους για τη συγγραφή της ιστορίας τους. Συνεργάζονται δια ζώσης για να ξεκινήσουν την ιστορία τους σημειώνοντας τις πρώτες ιδέες που θα επεξεργαστούν. Παράλληλα, οι ομάδες Α και Β ορίζουν αντιπροσώπους που θα επεξεργαστούν τις πληροφορίες για τον συνθέτη και τον ποιητή και θα καταλήξουν στη δημιουργία αφίσας κολάζ ή στη δημιουργία PowerPoint.

Στην Εικόνα 6 φαίνονται πίνακες του ζωγράφου όπως παρουσιάστηκαν στην τάξη.

Εικόνα 6 Πίνακες του ζωγράφου από το διαδίκτυο

όλης της διαδικασίας και της ολοκλήρωσης του 2^{ου} ερωτηματολογίου, πραγματοποιήθηκαν σε ξεχωριστό χρόνο, χωριστά και με μεγάλη διακριτικότητα δύο σύντομες συνεντεύξεις σε 2 μαθητές που δεν κατάφεραν να ολοκληρώσουν την εργασία.

4.4 Εργαλεία συλλογής δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων έγινε α) μέσω δύο ερωτηματολογίων που απαντήθηκαν κατά την έναρξη της παρέμβασης και στο τέλος της διδακτικής διαδικασίας, β) μέσω της λεπτομερούς παρατήρησης και καταγραφής των διδακτικών παρεμβάσεων στα τμήματα και γ) μέσω εστιασμένων ατομικών συνεντεύξεων σε δύο παιδιά που αντιμετώπισαν ιδιαίτερες δυσκολίες, με αποτέλεσμα να μη συμμετέχουν σε όλη τη διδακτική προσέγγιση.

Συγκρότηση των ερωτηματολογίων. Τα ερωτηματολόγια (Παράρτημα 1 και 2) κατασκευάστηκαν από την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια στο μεγαλύτερο μέρος τους και επιχειρούν να απαντήσουν στα 3 από τα 5 ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας. Στόχος των ερωτηματολογίων ήταν να διερευνηθούν οι γνώσεις των μαθητών πριν και μετά τη διδακτική παρέμβαση τόσο για το διδακτικό αντικείμενο της μουσικής με τη χρήση της συμπληρωματικής εξΑΕ όσο και για τις δεξιότητές τους στις ΤΠΕ. Ακόμη, επιχειρήθηκε να διεκρινθούν οι στάσεις των μαθητών, δηλαδή οι εντυπώσεις τους από τη διδασκαλία, και ακόμη οι σκέψεις, τα συναισθήματα και οι εκτιμήσεις τους, τόσο για τις δραστηριότητες στις οποίες συμμετείχαν και το μάθημα της μουσικής γενικότερα, όσο και για την εμπειρία και τα συναισθήματά τους για τη μεταξύ τους συνεργασία, όπως αυτή αποτυπώθηκε από τη συμμετοχή τους στις διδακτικές παρεμβάσεις. Το πρώτο ερωτηματολόγιο (pre test) είναι χωρισμένο σε 5 μέρη: δημογραφικά στοιχεία, γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και δύο ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Οι επιλογές των απαντήσεων στις κλειστού τύπου ερωτήσεις είναι δομημένες σε διμερή, τριμερή ή τετραμερή διαβαθμισμένη κλίμακα. Το δεύτερο ερωτηματολόγιο (post test) είναι χωρισμένο σε τέσσερα μέρη, σε αντιστοιχία με το πρώτο ερωτηματολόγιο: διερευνά γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και δύο ερωτήσεις ανοικτού τύπου, με τις ίδιες επιλογές απαντήσεων στις ερωτήσεις κλειστού τύπου.

Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις 1 ως 9 περιλαμβάνουν δημογραφικά στοιχεία για το δείγμα, την εθνικότητα, τη σύνδεση του ιντερνέτ που διαθέτουν στην οικία τους, το είδος της ηλεκτρονικής συσκευής που διαθέτουν, αν διαθέτουν και τις πρότερες μουσικές

Αρχικά, καταρτίστηκαν πίνακες συχνοτήτων για κάθε μία από τις ερωτήσεις των ερωτηματολογίων, από όπου προέκυψαν οι μέσοι όροι και οι συχνότητες των απαντήσεων από τους μαθητές. Στη συνέχεια, καταρτίστηκαν οι πίνακες που συγκρίνουν τις διαφορές των μέσων όρων πριν την έναρξη και μετά από τις διδακτικές παρεμβάσεις. Τέλος, τα ποιοτικά δεδομένα που συλλέχθηκαν από την παρατήρηση και από τις συνεντεύξεις μελετήθηκαν και αναλύθηκαν από την εκπαιδευτικό-ερευνήτρια σύμφωνα με τις προφορικές αναφορές, τα σχόλια των παιδιών και τη δια ζώσης προφορική συμμετοχή στις δημιουργικές δραστηριότητες που έλαβαν χώρα στην τάξη.

5. Αποτελέσματα της έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται διεξοδικά τα αποτελέσματα της έρευνας. Παρουσιάζονται οι απαντήσεις των μαθητών πριν από την έναρξη της μαθησιακής διαδικασίας (pre test) και οι απαντήσεις των μαθητών έπειτα από την ολοκλήρωσή της (post test), σύμφωνα με τα ερευνητικά ερωτήματα. Ακόμη, παρουσιάζονται οι παρατηρήσεις της εκπαιδευτικού-ερευνήτριας από τις διδακτικές παρεμβάσεις και τα αποτελέσματα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν.

5.1 Αποτελέσματα από τα ερωτηματολόγια

Γνώσεις που αποκόμισαν οι μαθητές από τις διδακτικές παρεμβάσεις με τη χρήση της συμπληρωματικής εξΑΕ. Οι ερωτήσεις 10 ως 21 στο πρώτο ερωτηματολόγιο εξετάζουν το γνωστικό επίπεδο των μαθητών πριν από τη διδακτική παρέμβαση σε σχέση με αυτά που επρόκειτο να διδαχθούν. Αντίστοιχα, οι ερωτήσεις αυτές επαναλαμβάνονται στο δεύτερο ερωτηματολόγιο που δόθηκε στους μαθητές μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας, ώστε να αποτιμηθεί η επίδραση της διδακτικής παρέμβασης στους μαθητές. Οι απαντήσεις δόθηκαν σε διμερή κλίμακα τύπου Ναι/Όχι. Η κωδικοποίηση των απαντήσεων στις ερωτήσεις αυτές έγινε ως εξής Ναι=1, Όχι=2.

Πριν από την έναρξη της διδακτικής παρέμβασης, οι μαθητές γνώριζαν το τραγούδι «Κεμάλ» του Μ. Χατζιδάκι σε ποσοστό 53,1%, ενώ είχαν ακουστά το όνομα του συνθέτη το 77,6%. Το 24,5% γνώριζε κάποιο στοιχείο από τη ζωή του Μ. Χατζιδάκι, ενώ το 20,4% γνώριζε κάποιο άλλο μουσικό κομμάτι του ιδίου συνθέτη. Όσον αφορά τον ποιητή Νίκο Γκάτσο το 22,4% είχε ακουστά το όνομα του, ενώ το 2% γνώριζε κάποιο άλλο ποίημα του. Το όνομα του ζωγράφου Quint Buchholz δήλωσε ότι γνωρίζει το 16,3% (8 μαθητές) ενώ ζωγραφικό του πίνακα είχε δει το 8,2%.

Το νόημα των στίχων στο τραγούδι «Κεμάλ» δήλωσε ότι κατανοεί το 36,7% (18 μαθητές). Την έννοια της μουσικής φόρμας ΑΒ δήλωσε ότι κατανοεί το 26,5%. Το 65,3% (32 μαθητές) δήλωσε ότι έχει αυτοσχεδιάσει στο παρελθόν στίχους σε πρωτότυπη μελωδία και 30 μαθητές (61,2%) δήλωσαν ότι έχουν ξαναγράψει μια πρωτότυπη φανταστική ιστορία.

να δημιουργήσουν το 40,8% δήλωσε Αρκετά (το 26,5% δήλωσε Λίγο, το 22,4% δήλωσε Πάρα Πολύ, ενώ 10,2% Καθόλου).

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει τα δεδομένα από τις δεξιότητες στις ΤΠΕ που ανέπτυξαν πριν (pre-test) και μετά (post-test) τη διδακτική παρέμβαση.

Δεξιότητες στις ΤΠΕ	Πριν (Pre-test)		Μετά (post-test)		Διαφορά	
	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό	N	Ποσοστό
Γνωρίζετε την πλατφόρμα e-class;	41	83,7%	47	95,9%	+6	+12,2%
Γνωρίζετε πώς να στέλνετε μήνυμα στον καθηγητή μέσω της πλατφόρμας e-class;	30	61,2%	36	73,5%	+6	+12,3%
Γνωρίζετε πως να «κατεβάζετε» ένα έγγραφο μέσω της πλατφόρμας e-class;	26	53,1%	35	71,4%	+9	+18,3%
Γνωρίζετε πώς να χρησιμοποιείτε το εργαλείο «εγγραφής ήχου» μέσω της πλατφόρμας e-class;	20	40,8%	20	40,8%	0	0%
Γνωρίζετε πώς να «ανεβάζετε» ένα «αρχείο ήχου» στη πλατφόρμα e-class;	19	38,8%	24	49%	+5	+10,2%
Γνωρίζετε πως δημιουργείται μία ηλεκτρονική παρουσίαση (PowerPoint);	24	49%	31	63,3%	+7	+14,3%

Πίνακας 2 Δεδομένα από τις δεξιότητες στις ΤΠΕ που ανέπτυξαν πριν (pre-test) και μετά (post-test) τη διδακτική παρέμβαση

Πίνακας 3. Δεδομένα από τις δεξιότητες που ανέπτυξαν πριν (pre-test) και μετά (post-test) τη διδακτική παρέμβαση με την απάντηση «Αρκετά» της 4βαθμιάς κλίμακας

Δεξιότητες	Πριν (Pre-test)		Μετά (post-test)		Διαφορά	
	Αρκετά	Ποσοστό	Αρ	Ποσοστό	N	Ποσοστό
Μπορείτε να δουλέψετε από απόσταση με άλλους;	21	42,9	23	46,9	+2	+4%
Μπορείτε να συγκρίνετε, να αντιπαραθέτετε και να ενσωματώνετε πληροφορίες από διαφορετικές πηγές;	20	40,8	18	36,7	-2	-4,1%
Μπορείτε να διακρίνετε τις αξιόπιστες από τις αναξιόπιστες πληροφορίες από τις πηγές;	21	42,9	18	36,7	-3	-6,2%
Μπορείτε να κρίνετε ποια εφαρμογή ή λογισμικό ταιριάζει καλύτερα στο είδος του περιεχομένου που θέλετε να δημιουργήσετε;	14	28,6	20	40,8	+6	+12,2%

Πίνακας 3 Δεδομένα από τις δεξιότητες που ανέπτυξαν πριν (pre-test) και μετά (post-test)

Εντυπώσεις των μαθητών από τη διδασκαλία Οι ερωτήσεις 32 ως 37 στο πρώτο ερωτηματολόγιο αφορούν τις στάσεις των μαθητών από την συνεργασία τους με άλλους συμμαθητές από το μάθημα της Μουσικής. Οι απαντήσεις είναι δομημένες με τετράβαθμη διαβαθμιστική κλίμακα Likert, όπου η κωδικοποίηση των δεδομένων έγινε ως εξής: Καθόλου=1, Λίγο=2, Αρκετά=3, Πάρα Πολύ=4.

Πριν από την έναρξη της διδακτικής παρέμβασης, το 32,7% των μαθητών πιστεύει ότι συνεργάζεται αρκετά με άλλους ανθρώπους που έχουν διαφορετικές απόψεις (28,6% πιστεύει ότι συνεργάζεται πάρα πολύ, το 24,5% συνεργάζεται λίγο, ενώ το 14,3% δε συνεργάζεται καθόλου). Πιστεύει ότι ακούει προσεκτικά τους άλλους αρκετά στο 55,1%, και πάρα πολύ το 30,6% (Λίγο απάντησε το 8,2% και καθόλου το 6,1%). Πιστεύει ότι συμβάλλει Αρκετά στην ομαδική εργασία το 44,9% και Πάρα πολύ το 42,9% (ενώ Λίγο και καθόλου απάντησε από 6,1% αντίστοιχα). Όταν υπάρχουν διαφορετικές απόψεις σε

φαντασία μου και τις δικές μου ιδέες στις μουσικές δραστηριότητες.							
Στις μουσικές δραστηριότητες προτιμώ να ακούω τους συμμαθητές μου να λένε τις δικές τους ιδέες και να τις δείχνουν.	46	93,9%	41	83,6%	-5	-10,3%	
Στις μουσικές δραστηριότητες φέτος, νιώθω ότι είμαι ικανός/ή να τα καταφέρω.	47	95,9%	44	89,8%	-3	-6,1%	
Στις μουσικές δραστηριότητες φέτος φοβάμαι να συμμετέχω, γιατί, αν κάνω κάποιο λάθος, οι συμμαθητές μου θα με κοροϊδέσουν και η καθηγήτρια θα με μαλώσει.	24	49%	30	61,2%		+12,2%	
Στις μουσικές δραστηριότητες προτιμώ να δουλεύω μόνος μου, παρά σε ομάδες μαζί με τους συμμαθητές μου.	23	46,9%	18	36,7%		-10,2%	

Πίνακας 5. Δεδομένα από στάσεις που ανέπτυξαν πριν (pre-test) και μετά (post-test) τη διδακτική παρέμβαση με την απάντηση «Συμφωνώ» της 3βαθμίας κλίμακας

Τέλος, οι ερωτήσεις 49 και 50 στο πρώτο και αντίστοιχα 42 και 43 στο δεύτερο ερωτηματολόγιο είναι ανοικτού τύπου και εξετάζουν τις προτιμήσεις των μαθητών στο μάθημα της μουσικής, τι τους αρέσει και τι δεν τους αρέσει.

Πριν από την έναρξη της διδακτικής παρέμβασης, στο πρώτο ερωτηματολόγιο, με βάσει τις απαντήσεις των μαθητών στην ερώτηση 49 «τι σας αρέσει στο μάθημα της μουσικής;» προέκυψαν οι ακόλουθες κατηγορίες:

Τίποτα = 0,

Το τραγούδι και να παίζω μουσικά όργανα = 1,

Πίνακας 6. Δεδομένα από απαντήσεις των μαθητών στην ερώτηση 49 «τι σας αρέσει στο μάθημα της μουσικής;»

Με βάση τις απαντήσεις των μαθητών στην ερώτηση 50 «τι σας δυσκολεύει στο μάθημα της μουσικής;» προέκυψαν οι ακόλουθες κατηγορίες, οι οποίες κωδικοποιήθηκαν με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS:

- Όταν μιλάνε και φωνάζουν όλοι=0
- Να γράψω δικούς μου στίχους=1
- Τίποτα=2
- Να τραγουδήσω μόνη μου/παρουσίαση εργασιών=3
- Όταν μαθαίνουμε κάτι καινούργιο=4
- Οι μουσικές διάρκειες=5
- Να τραγουδάω=6
- Δεν καταλαβαίνω μερικά πράγματα=7

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τις απαντήσεις των μαθητών έχουν ως εξής: Το 55,1% (27 μαθητές) δήλωσε ότι δεν δυσκολεύεται σε τίποτα στο μάθημα της μουσικής. Το 18,4% (9 μαθητές) δυσκολεύτηκε στα μαθήματα που αφορούσαν τις μουσικές διάρκειες. Το 8,2% αισθάνεται άβολα με την παρουσίαση των εργασιών στη συγγραφή στίχων, όπου καλούνται να τραγουδήσουν με τη βοήθεια της καθηγήτριας το δημιούργημά τους. Τρεις μαθητές (6,1%) δήλωσαν ότι δυσκολεύονται να συγκεντρωθούν όταν όλοι μιλάνε και φωνάζουν, δύο μαθητές (4,1%) δυσκολεύονται να φτιάξουν δικούς του στίχους, ο ένας διευκρίνισε λόγω της γλώσσας, και τέλος ένας μαθητής (2%) μαθητής δυσκολεύεται να τραγουδάει και ένας δυσκολεύεται να μαθαίνει καινούργια πράγματα.

Πίνακας 7. Δεδομένα από απαντήσεις των μαθητών στην ερώτηση 50 «τι σας δυσκολεύει στο μάθημα της μουσικής;»

Στάσεις	Πριν (Pre-test)	
		Ποσοστό
Όταν μιλάνε και φωνάζουν όλοι.	3	6,1%
Να γράψω δικούς μου στίχους.	2	4,1%
Τίποτα.	27	55,1%

Ομαδικές εργασίες, τραγούδια, 38	77,6%
μουσικά όργανα.	
Συμμετοχή σε ομαδικές 6	12,2%
δραστηριότητες/εύκολο και	
ενδιαφέρον μάθημα.	

Πίνακας 8. Δεδομένα από απαντήσεις των μαθητών στην ερώτηση 42 «τι σας άρεσε στο μάθημα της μουσικής;»

Τέλος, στην ερώτηση 43 «τι σας δυσκόλεψε στο μάθημα της μουσικής» με βάση τις απαντήσεις των μαθητών προέκυψαν οι ακόλουθες κατηγορίες, οι οποίες κωδικοποιήθηκαν με το στατιστικό πρόγραμμα SPSS:

Τίποτα = 0,

Να συνδυάσω στίχους με της μελωδία = 1

Όλα = 2

Οι μουσικές διάρκειες = 3

Η φασαρία = 4

Να παρουσιάσω την εργασία μου σε όλη την τάξη = 5

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το 42,3% (21 μαθητές) δεν το δυσκόλεψε τίποτα στο μάθημα της μουσικής, το 32,7% (16 μαθητές) δυσκολεύτηκε να συνδυάσει το στίχους με τη μελωδία, το 8,2% (4 μαθητές) δυσκολεύτηκε με τη φασαρία μέσα στην τάξη, το 6,1% δυσκολεύτηκε σε όλα, και ένα αντίστοιχο ποσοστό δυσκολεύτηκε με τις μουσικές διάρκειες, και τέλος 4,1% δυσκολεύτηκε με το να παρουσιάσει την εργασία του στο σύνολο της τάξης.

Πίνακας 9. Δεδομένα από απαντήσεις των μαθητών στην ερώτηση 43 «τι σας δυσκόλεψε στο μάθημα της μουσικής»

Στάσεις	Μετά (Post-test)	
	N	Ποσοστό
Τίποτα.	21	42,3%
Να συνδυάσω στίχους με της μελωδία.	16	32,7%

παρέμβαση ξεκινούσε με χαρά και περιέργεια ως προς το τι περιελάμβανε η κάθε διδακτική ώρα. Έπειτα από την εκμάθηση του μουσικού κομματιού, και έπειτα από διορθωτικές παρατηρήσεις της εκπαιδευτικού για ορθότερη άρθρωση και αναπνοή, ήταν εμφανής τόσο η προσπάθεια όσο και η ευχαρίστηση της τάξης για το παραγόμενο μουσικό αποτέλεσμα. Ακόμη ήταν πρωτοφανής, ενδιαφέρουσα και εξαιρετικά ευχάριστη η συνεργασία που επέδειξαν τα τμήματα στη δραστηριότητα της μουσικής σκυταλοδρομίας, όπου κάθε μαθητής του τμήματος αναλαμβάνει να τραγουδήσει μόνος του (σόλο) ένα στίχο-μουσική φράση χωρίς κενό ανάμεσα στην εναλλαγή των μαθητών. Έτσι, το μουσικό αποτέλεσμα συντίθεται με ολοκληρωτική συνεργασία όλης της τάξης. Για την επιτυχία της δραστηριότητας αυτής απαιτούνται αυξημένη συγκέντρωση, ετοιμότητα, θάρρος, σεβασμός, σοβαρότητα, μουσικότητα. Παρότι πριν από την έναρξη της δραστηριότητας υπάρχει μια φυσική συστολή από κάποιους μαθητές, επειδή θα ακουστεί η φωνή τους σε όλη την τάξη, κυρίως από το φόβο της πιθανής «κοροϊδίας» από κάποιους, οι φόβοι αυτοί ξεπεράστηκαν έπειτα από την καθοδήγηση και προτροπή της εκπαιδευτικού.

Οι περισσότεροι μαθητές ανταποκρίθηκαν με επιτυχία στα ζητούμενα από την καθηγήτρια. Οι 29 μαθητές επέστρεψαν συμπληρωμένο το ερωτηματολόγιο κατανόησης των στίχων των Κεμάλ, αφού είχε προηγηθεί προφορική συζήτηση με τη μαιευτική μέθοδο. Τα αποτελέσματα αυτά υποδεικνύουν ότι οι συμμετέχοντες στην ερευνητική διαδικασία είχαν το ενδιαφέρον να υποστηρίξουν και να εξερευνήσουν τον τομέα της συμπληρωματικής εξΑΕ που ενίσχυσε τις δια ζώσης εκπαιδευτικές παρεμβάσεις.

Στο επόμενο στάδιο (3^η διδακτική παρέμβαση) που περιελάμβανε χωρισμό των τάξεων σε ομάδες, επιλογή εικόνας από συγκεκριμένο ζωγράφο, έπειτα από δική τους αναζήτηση, ως έναυσμα για τη συγγραφή της ιστορίας που αποτέλεσε το βασικό υλικό για τη συγγραφή στίχων, τα ίδια άτομα μαζί με τις ομάδες που είχαν επιλέξει ανταποκρίθηκαν με επιτυχία στην ολοκλήρωση της δραστηριότητας. Μέσα από την πλατφόρμα e-class βρήκαν το απαραίτητο υλικό, συναντήθηκαν, αναζήτησαν και αποφάσισαν από κοινού τον πίνακα που ενεργοποιεί περισσότερο τη φαντασία τους, ώστε να δημιουργήσουν υλικό για την ιστορία και κατ'επέκταση για τους στίχους τους. Συνέταξαν ηλεκτρονικά και απέστειλαν το κείμενο της εργασίας τους στην καθηγήτρια. Ενδεικτικά παρατίθενται οι παρακάτω εικόνες από τις εργασίες των παιδιών.

του μονόωρου μαθήματος, οι μαθητές ανέπτυξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ασχολήθηκαν με τις δραστηριότητες στον δικό τους χρόνο και ρυθμό, υπήρξε αλληλεπίδραση μεταξύ τους, ανέπτυξαν την κριτική τους ικανότητα και πλήθος άλλων δεξιοτήτων εκπληρώνοντας έτσι τους στόχους που θέτει το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών.

6. Συμπεράσματα

6.1 Ανακεφαλαίωση του σκοπού της έρευνας

Σκοπός της έρευνας ήταν να αναδείξει την καλλιέργεια των δεξιοτήτων ενεργητικής ακρόασης, μουσικής εκτέλεσης και μουσικής δημιουργίας στα πλαίσια του μαθήματος της μουσικής στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπως αυτές καθορίζονται από το ΑΠΣ μουσικής. Παράλληλα, η έρευνα προσπάθησε να εξετάσει τους τρόπους και τις συνθήκες υλοποίησης των στόχων αυτών μέσα από μια ολιστική διαθεματική προσέγγιση με την ενίσχυση της συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

6.2 Παράθεση των ευρημάτων με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα

Γνώσεις που αποκόμισαν οι μαθητές από τις δια ζώσης διδακτικές παρεμβάσεις με τη χρήση της συμπληρωματικής εξΑΕ. Η προσθήκη της συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στο μάθημα της μουσικής αγωγής στο Γυμνάσιο, με βάση τα αποτελέσματα έδωσε νέες προεκτάσεις και δυνατότητες για τη διδασκαλία του. Οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να ασχοληθούν στον δικό τους χρόνο και ρυθμό με τις εργασίες κατανόησης, με τη γνωριμία με το συνθέτη, τον ποιητή και τον ζωγράφο. Οι γνώσεις τους αυξήθηκαν σημαντικά σε όλα τα επίπεδα, όπως προκύπτει από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων. Αυτό σημαίνει ότι ο χρόνος που ασχολήθηκαν οι μαθητές με το γνωστικό αντικείμενο της μουσικής προσπέρασε τα στενά όρια της σχολικής αίθουσας και της μίας διδακτικής ώρας ανά εβδομάδα. Δόθηκε η ευκαιρία να ακούσουν μουσικά έργα και να αναζητήσουν πίνακες ζωγραφικής. Έτσι, ασχολήθηκαν ολιστικά και διαθεματικά με το διδακτικό αντικείμενο. Επιπλέον, απέκτησαν δεξιότητες στις ΤΠΕ, καθώς μέσω της πλατφόρμας χρειάστηκε να συμπληρώσουν έγγραφα, να αναρτήσουν τα κείμενα των εργασιών τους και να στείλουν ηλεκτρονικά μηνύματα. Ανέπτυξαν την κριτική τους ικανότητα καθώς χρειάστηκε να επιλέξουν τις πληροφορίες και το ζωγραφικό πίνακα που θα αναδείξουν ως χρήσιμες για τις εργασίες τους. Ακόμη, ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες μέσω της συνεργασίας για τη συγγραφή και ανάρτηση των ιστοριών και της δημιουργίας των στίχων. Απέκτησαν γνώσεις για προγράμματα συγγραφής κειμένου και παρουσίασης ηλεκτρονικών εργασιών.

Όσον αφορά το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, τις γνώσεις που αποκόμισαν οι μαθητές από τις διδακτικές παρεμβάσεις: φαίνεται από τα ποσοστά ότι οι γνώσεις που αποκόμισαν οι μαθητές είναι αυξημένες έπειτα από τις διδακτικές παρεμβάσεις. Η καλλιέργεια των δεξιοτήτων μουσικής ακρόασης και μουσικής δημιουργίας μέσα από μία ολιστική διαθεματική προσέγγιση, που συνδέει τη μουσική με τη ποίηση, τα εικαστικά και τη δημιουργική γραφή φαίνεται να επέδρασε θετικά σε μεγάλο ποσοστό του μαθητικού πληθυσμού.

Πιο συγκεκριμένα, το σύνολο των μαθητών έχει ακούσει το τραγούδι «Κεμάλ» του Μ. Χατζιδάκι, ενώ σχεδόν όλοι 46 στους 49 μαθητές είχαν ακούσει το όνομα του συνθέτη Μ. Χατζιδάκι. Ένα στοιχείο για τη ζωή του συνθέτη γνωρίζουν οι μισοί, αποτέλεσμα που συνάδει με τη δραστηριότητα του PowerPoint για τη ζωή που ανέλαβε μία ομάδα μαθητών. Ένα ακόμα μουσικό κομμάτι του Μ.Χατζιδάκι γνωρίζουν διπλάσιοι μαθητές μετά τη διδακτική παρέμβαση, αφού κατά τη διάρκεια της διδακτικής παρέμβασης είχαν έρθει σε επαφή με δημοφιλή μουσικά τραγούδια ή γνωστές μελωδίες του συνθέτη μέσω της συμπληρωματικής εξΑΕ. Βελτιωμένα είναι και τα ποσοστά που αφορούν τον ποιητή Ν. Γκάτσο και κάποιο ποίημα του. Η γνωριμία με τον ζωγράφο Quint Buchholz και τους πίνακές του είχε θεαματική αύξηση. Το 65,3% δήλωσε ότι γνωρίζει τον ζωγράφο, έναντι του 16,3% που ήταν προ διδακτικής παρέμβασης, ενώ το 55,1% δήλωσε ότι γνωρίζει κάποιον πίνακά του από 8,2% ποσοστό προ διδασκαλίας. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι η διδασκαλία μέσω της συμπληρωματικής εξΑΕ πέτυχε τον στόχο της. Το ίδιο συμπέρασμα προκύπτει και από την κατακόρυφη αύξηση του ποσοστού στην ερώτηση για την κατανόηση του νοήματος των στίχων του τραγουδιού «Κεμάλ». Το 89,8% δήλωσε ότι το κατανοεί, έναντι του 36,7%. Αντίστοιχα αυξήθηκαν και οι υπόλοιπες γνωστικές ερωτήσεις.

Δεξιότητες που ανέπτυξαν σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα. Η κατανόηση της μουσικής φόρμας ΑΒ βελτιώθηκε επίσης από 26,5% σε 46,9%. Ο αυτοσχεδιασμός στίχων σε δοσμένη μελωδία αυξήθηκε από 65,3% σε 81,6% και η συγγραφή πρωτότυπης φανταστικής ιστορίας βελτιώθηκε από 61,2% σε 77,6%. Τα παραπάνω αποτελέσματα αφορούν τις δια ζώσης δραστηριότητες των διδακτικών παρεμβάσεων και δείχνουν ότι η καλλιέργεια των μουσικών δεξιοτήτων που θέτει το Δ.Ε.Π.Π.Σ., όπως η ενεργητική ακρόαση, η μουσική εκτέλεση, οι δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας επετεύχθησαν σε μεγάλο βαθμό. Η κατανόηση της μουσικής

φόρμας AB προϋποθέτει ενεργητική ακρόαση και συγκέντρωση για την αναγνώριση των μουσικών ενοτήτων. Η συγγραφή πρωτότυπης ιστορίας και η κατασκευή στίχων με δοσμένη μελωδία συνιστά μουσική δημιουργία. Τέλος, η μουσική εκτέλεση επετεύχθη μέσα από τις δραστηριότητες του τραγουδιού, της μουσικής σκυταλοδρομίας και της παρουσίασης των πρωτότυπων στίχων στο τέλος των διδακτικών παρεμβάσεων. Παράλληλα, οι δεξιότητες στις ΤΠΕ είναι επίσης αυξημένες έπειτα από τις διδακτικές παρεμβάσεις. Συγκεκριμένα: Το 95,9% γνωρίζει την πλατφόρμα e-class, το 73,5% γνωρίζει πώς να στέλνει μήνυμα στον καθηγητή μέσω αυτής, ενώ το 71,4% μπορεί να «κατεβάξει» ένα έγγραφο από την πλατφόρμα. Οι δεξιότητες στις ΤΠΕ είναι μία ακόμα διάσταση της ολιστικής διαθεματικής προσέγγισης που ενσωματώνει στοιχεία από το μάθημα της Πληροφορικής και εξυπηρετεί έμπρακτα την υλοποίηση της συμπληρωματικής εξΑΕ.

Το εργαλείο «εγγραφής ήχου» η πλειοψηφία (59,2%) δεν γνωρίζει να το χρησιμοποιεί και το ποσοστό αυτό δεν άλλαξε πριν και μετά τη διδακτική παρέμβαση. Αντίστοιχα, το 51% δήλωσε πως δεν γνωρίζει να «ανεβάζει» ένα αρχείο ήχου στην πλατφόρμα, ποσοστό χαμηλότερο από πριν τη διδακτική παρέμβαση όπου ήταν 61,2%. Το γεγονός βρίσκει απόλυτα λογική ερμηνεία καθώς δεν δόθηκε έμφαση για τη χρήση των αρχείων ήχου του κατά τη διάρκεια των παρεμβάσεων. Οι λόγοι για αυτή την επιλογή ήταν δύο: Από τη μία μεριά ήταν ιδιαίτερα μεστό το πρόγραμμα των διδακτικών παρεμβάσεων και δεν υπήρχε χρόνος για πάρα πολλές αναλύσεις για τη χρήση και την αξιοποίηση του, και από την άλλη μεριά οι μαθητές, όπως αναφέρθηκε στα αποτελέσματα είχαν άγχος τόσο για την παρουσίαση των εργασιών δια ζώσης όσο και για την ηχογραφημένη εκδοχή της παρουσίασης. Τέλος, αυξημένο είναι και το ποσοστό για τη δημιουργία ηλεκτρονικής παρουσίασης τύπου «PowerPoint» (63,3% από 49% που ήταν πριν).

Στην ερώτηση «μπορείτε να δουλέψετε από απόσταση με άλλους, το ποσοστό στην απάντηση «Αρκετά» εμφανίζεται ελαφρώς αυξημένο, 46,9% από 42,9% .Στην ερώτηση που αφορά στη σύγκριση, αντιπαράθεση και ενσωμάτωση πληροφοριών από διαφορετικές πηγές «Αρκετά» δήλωσε το 36.7%, ποσοστό μικρότερο από πριν τη διδακτική παρέμβαση (ήταν 40.8%). Μια υπόθεση γι' αυτήν τη διαφορά είναι η συνειδητοποίηση από μερικούς μαθητές της δυσκολίας και της κριτικής σκέψης που εμπεριέχει η συγκεκριμένη δραστηριότητα. Μεγαλύτερη απόκλιση στις στάσεις των

μαθητών διαπιστώνεται για την ικανότητα διάκρισης ανάμεσα σε αξιόπιστες από αναξιόπιστες πληροφορίες από τις πηγές. Το 38,8% εκτιμά ότι μπορεί να διακρίνει «Λίγο», ενώ πριν από την παρέμβαση το 42,9% εκτιμούσε ότι μπορούσε να διακρίνει «Αρκετά». Τέλος, στην ερώτηση αν μπορούν να κρίνουν ποια εφαρμογή ή λογισμικό ταιριάζει καλύτερα στο είδος του περιεχομένου που θέλουν να δημιουργήσουν το 40,8% εκτίμησε ότι μπορεί «Αρκετά», ενώ πριν από τη διδασκαλία το 28,6% ήταν μοιρασμένο ανάμεσα στις απαντήσεις «Λίγο» και «Αρκετά».

Επίδραση στις στάσεις των μαθητών από την εφαρμογή της συμπληρωματικής εξΑΕ.

Όσον αφορά το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, την επίδραση στις στάσεις των μαθητών από την εφαρμογή της συμπληρωματικής εξΑΕ, διαπιστώθηκε ότι τα τμήματα Α1 και Α2 που δέχθηκαν την επίδραση της συμπληρωματικής εξΑΕ εργαστήκαν με ποιότητα, μεθοδικότητα και οργάνωση. Η καλλιέργεια των δεξιοτήτων μουσικής ακρόασης, μουσικής εκτέλεσης και μουσικής δημιουργίας σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα μουσικής επετεύχθη με την επιτυχή ολοκλήρωση των εργασιών στις ομάδες που ήταν η δημιουργία και η παρουσίαση (μουσική εκτέλεση) των στίχων που εμπνεύστηκαν για τη συγκεκριμένη μελωδία που τους δόθηκε.

Εντυπώσεις των μαθητών από τη διδασκαλία. Στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα οι εντυπώσεις των μαθητών από τη διδασκαλία παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το 46,9% θεωρεί ότι επηρεάστηκε «πάρα πολύ» από τους ζωγραφικούς πίνακες για την ενεργοποίηση της φαντασίας του για την παραγωγή πρωτότυπης ιστορίας. Οι ερωτήσεις επίσης που αφορούν στη συνεργασία με συμμαθητές εμφανίζουν ελαφρώς μειωμένα ποσοστά μετά τη διδακτική παρέμβαση σε σχέση με πριν. Μια πιθανή ερμηνεία είναι ότι ο χωρισμός σε ομάδες και η προτροπή για ολοκλήρωση των εργασιών έφερε τους μαθητές αντιμέτωπους με πραγματικές συνθήκες συνεργασίας με άλλους συμμαθητές τους. Τα παιδιά της μετά-covid εποχής, που κατά γενική ομολογία έχουν χάσει σε κοινωνικές δεξιότητες, φαίνεται να δυσκολεύτηκαν να ανταποκριθούν σε αυτό το πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα: το 40,8% πιστεύει ότι ακούει προσεκτικά τους άλλους «Αρκετά» από 55,1% που ήταν πριν. Το 42,9% πιστεύει ότι συμβάλλει «Αρκετά» στην ομαδική εργασία από 44,9% που ήταν πριν. Όταν σε μία ομάδα υπάρχουν διαφορετικές απόψεις, πιστεύει ότι μπορεί να βρει μια κοινώς αποδεκτή λύση: «πάρα πολύ» το 38,8,5%. ενώ «αρκετά» είχε απαντήσει το 46.9% πριν τη διδακτική παρέμβαση. Το μάθημα της μουσικής αρέσει

«πάρα πολύ» σε 38,8%, από 44,9% που ήταν πριν. Τέλος, «Αρκετά» πιστεύει ότι συμμετέχει το 63,3% στις ομαδικές δραστηριότητες που γίνονται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μέσα στην τάξη, ποσοστό που αυξήθηκε σε σχέση με πριν όπου ήταν 40,8%.

Ακόμη, έπειτα από τη διδακτική παρέμβαση: το 49% συμφωνεί απόλυτα ότι το μάθημα της μουσικής είναι ευχάριστο και διασκεδαστικό από 51% που ήταν πριν. Το 44,9%, βρίσκει απόλυτα ενδιαφέρουσες τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα την ώρα του μαθήματος της μουσικής από 34,7%. Καταλαβαίνει απόλυτα το τι πρέπει να κάνει το 59,2%, από 55,1% που ήταν πριν. Καθόλου δύσκολες δεν είναι οι μουσικές δραστηριότητες για το 44,9% από 57,1% προ διδακτικής παρέμβασης. Το 46,9% συμφωνεί λίγο ότι οι μουσικές δραστηριότητες φαίνονται εύκολες σε σχέση με πριν όπου συμφωνούσε λίγο το 49%. Το 40,8% συμφωνεί λίγο με την ιδέα να συμμετέχει σε μουσικές δραστηριότητες που είναι δύσκολες από 57,1% που ήταν πριν. Αυτό σημαίνει ότι ο αυξημένος βαθμός δυσκολίας περιείχε μια πρόκληση που άρεσε σε κάποιους μαθητές. Αυξημένο είναι και το ποσοστό που συμφωνεί απόλυτα να χρησιμοποιεί τη φαντασία και τις δικές του ιδέες στις μουσικές δραστηριότητες (69,4% από 49% που ήταν πριν). Το 46,9% (αντί για 49% που ήταν πριν) συμφωνεί λίγο ότι προτιμά να ακούει τους συμμαθητές του να λένε και να δείχνουν τις δικές τους ιδέες. Από την άλλη μεριά, απόλυτα συμφωνεί το 55,1% ότι είναι ικανό να τα καταφέρει από 65,3% που ήταν πριν, ποσοστό μειωμένο μετά τη διδασκαλία. Αν και η πλειοψηφία των μαθητών δεν συμφωνεί καθόλου ή λίγο με την πρόταση ότι «στις μουσικές δραστηριότητες που κάνουμε φέτος, φοβάμαι να συμμετέχω γιατί αν κάνω κάποιο λάθος, οι συμμαθητές μου θα με κοροϊδέψουν και η καθηγήτρια θα με μαλώσει», το ποσοστό που συμφωνεί απόλυτα αυξήθηκε έπειτα από τις διδακτικές παρεμβάσεις κατά 4% (από 18,4% σε 22,4%). Παρόλα αυτά το 63,3% (έναντι του 53,1%) δεν συμφωνεί καθόλου με την πρόταση να δουλεύει μόνος στις μουσικές δραστηριότητες, παρά σε ομάδες μαζί με τους συμμαθητές του.

Οι ανοιχτού τύπου ερωτήσεις που αποτυπώνουν πιο ελεύθερα τις προτιμήσεις των μαθητών πριν και μετά τις διδακτικές παρεμβάσεις είναι επηρεασμένες κάθε φορά από τις πρόσφατες μαθησιακές εμπειρίες που είχαν οι μαθητές λίγο πριν απαντήσουν τα δύο ερωτηματολόγια. Έπειτα από τη διδακτική παρέμβαση, στην ερώτηση «τι σας άρεσε στο μάθημα της μουσικής;» το 77,6% δήλωσε ότι του αρέσουν οι ομαδικές εργασίες, τα τραγούδια και τα μουσικά όργανα. Το 12,2% βρίσκει το μάθημα ενδιαφέρον, του αρέσει

να συμμετέχει σε ομαδικές δραστηριότητες καθώς και το γεγονός ότι είναι ένα εύκολο μάθημα, ενώ στο 10,2% δεν αρέσει τίποτα από τα μάθημα της μουσικής.

Πριν από τη διδακτική παρέμβαση, το 42,9% των μαθητών δήλωσε ότι τους αρέσει να τραγουδάει με ή χωρίς τη συνοδεία του αρμονίου και να παίζει μουσικά όργανα. Στο 16,3% δεν αρέσει τίποτα από το μάθημα της μουσικής. Το 12,2% περνάει ωραία και διασκεδάζει με τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο μάθημα, ενώ το 8,2% ξεκουράζεται και χαλαρώνει την ώρα της μουσικής. Επιβεβαιώνεται και από εδώ ότι, παρόλο που ο βαθμός δυσκολίας των ομαδικών εργασιών ήταν αυξημένος και πρωτόγνωρος για την πλειοψηφία των μαθητών, εμπεριείχε ένα σημαντικό βαθμό ευχαρίστησης, καθώς το 42,9% αυξήθηκε σε 77,6% συμπεριλαμβάνοντας τις ομαδικές εργασίες μαζί με τα τραγούδια και τα μουσικά όργανα στις απαντήσεις τους, ενώ το 16,3% που δεν άρεσε τίποτα από το μάθημα της μουσικής μειώθηκε σε 10,2%.

Στην ερώτηση «τι σας δυσκόλεψε στο μάθημα της μουσικής» το 42,3% δήλωσε ότι δεν το δυσκόλεψε τίποτα στο μάθημα της μουσικής, ποσοστό μειωμένο σε σχέση με πριν όπου ήταν 55,1%. Το 32,7% δυσκολεύτηκε να συνδυάσει το στίχους με τη μελωδία, απάντηση που υπήρχε σε ποσοστό 8,2% πριν και αντικατέστησε εν μέρει την απάντηση για τα μαθήματα που αφορούσαν τις μουσικές διάρκειες που είχαν εκείνο το διάστημα διδαχθεί. Τέλος, 8,2% των μαθητών δυσκολεύτηκαν με τη φασαρία μέσα στην τάξη από 6,1% που είχαν δηλώσει ότι δυσκολεύονται να συγκεντρωθούν, όταν όλοι μιλάνε και φωνάζουν.

Απόψεις και εμπειρίες της εκπαιδευτικού από την εφαρμογή της συμπληρωματικής εξΑΕ.

Οι εντυπώσεις της εκπαιδευτικού από την εφαρμογή της συμπληρωματικής εξΑΕ με βάση το παραγόμενο αποτέλεσμα είναι ότι το μάθημα της μουσικής απέκτησε διαφορετική διάσταση με την προσθήκη της διαθεματικότητας και την καθολικότητας των γνώσεων που προσέφερε η συμπληρωματική εξΑΕ. Έτσι, το μάθημα ξεπέρασε τα στενά πλαίσια της σχολικής αίθουσας και της μίας διδακτικής ώρας ανά εβδομάδα, εκάμφθησαν προβλήματα υλικοτεχνικής υποδομής, με τους μαθητές να αναπτύσσουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον εντός και εκτός αίθουσας, να ασχολούνται με τις δραστηριότητες στον δικό τους χρόνο και ρυθμό, να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, να αναπτύσσουν γνώσεις, κοινωνικές, μουσικές και άλλες δεξιότητες όπως η κριτική ικανότητα και πλήθος άλλων

δεξιοτήτων, όπως οι δεξιότητες στις ΤΠΕ, εκπληρώνοντας με ποιότητα τους στόχους που θέτει το Δ.Ε.Π.Π.Σ.

Πέρα από τα θετικά αποτελέσματα των διδακτικών παρεμβάσεων αξίζει εδώ να αναφερθούν και άλλες παράμετροι/μεταβλητές που ενδεχομένως να επηρέασαν τα αποτελέσματα των διδακτικών παρεμβάσεων. Το 32,7% των μαθητών της έρευνας προέρχονται από άλλες χώρες, ενώ το 14,3% των αλλοδαπών μαθητών φοιτά πρώτη ή δεύτερη χρονιά στην Ελλάδα. Η γνώση αυτή δίνει πληροφορίες για το επίπεδο και την ικανότητα χρήσης της ελληνικής γλώσσας από το 1/3 του δείγματος. Η μειωμένη ικανότητα χρήσης της ελληνικής γλώσσας συνεπάγεται και μειωμένη ή και μηδαμινή απόδοση στις εργασίες που ανατέθηκαν στους μαθητές (τουλάχιστον για το 14,3% που δεν μιλά καθόλου ελληνικά). Η πολυμορφία και η πολυπλοκότητα των εργασιών είναι γεγονός ότι ωθούσε τους μαθητές σε η δεξιότητες όπως η κριτική σκέψη, η συνεργασία, η φαντασία και ευφάνταστη χρήση της ελληνικής γλώσσας, δεξιότητες που παρουσιάζουν σημαντικό βαθμό δυσκολίας για τους μη καλούς γνώστες της ελληνικής γλώσσας. Η συνέντευξη στον δεύτερο μαθητή επιβεβαιώνει την υπόθεση αυτή. Ακόμη το κοινωνικό οικονομικό και πολιτισμικό υπόβαθρο είναι μεταβλητή που μπορεί να επηρεάσει την έκβαση της όποιας διδακτικής παρέμβασης.

Η πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι σχεδόν καθολική (98%), ενώ τα 2/3 του δείγματος (63,3%) έχει τη δυνατότητα να εκτελεί τις ηλεκτρονικές εργασίες που του ανατίθενται μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή. Το ποσοστό αυτό είναι ενθαρρυντικό για την ποιότητα των παραγόμενων εργασιών με βάση τις δυνατότητες που παρέχει ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής σε αντίθεση με ένα κινητό τύπου Smartphone, όπου οι δυνατότητες εργασίας περιορίζονται σημαντικά ή δυσχεραίνουν δυσανάλογα τις γνωστικές ικανότητες και ενδεχομένως να λειτουργούν αποτρεπτικά στην ψυχολογία του μαθητή προσθέτοντας αυξημένο άγχος (Caldirolì, Gasparini, Corchs, S. *et al.* 2023). Περίπου το 1/3 του δείγματος (30,6%) δουλεύει μόνο από κινητό.

Το 18,4% (9 μαθητές) του δείγματος απάντησε ότι διαθέτει μουσικές γνώσεις αποκτημένες εκτός σχολικού περιβάλλοντος. Ωστόσο εκτιμάται από την ερευνήτρια ότι το ποσοστό αυτό είναι αρκετά χαμηλότερο, καθώς: οι 5 από τους 9 μαθητές δήλωσαν ότι παίζουν φλογέρα, την οποία διδάχθηκαν στο δημοτικό σχολείο από τον εκπαιδευτικό της μουσικής. Τα υπόλοιπα 4 παιδιά δήλωσαν ότι παίζουν κιθάρα, ντραμς, τρομπέτα και πιάνο. Η συντριπτική πλειοψηφία (81,6%) δεν διαθέτει ειδικές μουσικές γνώσεις,

επομένως η επαφή του δείγματος με τη διδακτική παρέμβαση ήταν σε επίπεδο αρχάριου, γεγονός που ενισχύει την επιτυχία της θετικής επίδρασης της διδακτικής παρέμβασης στους μαθητές.

Αποψη και ευχή της εκπαιδευτικού είναι ότι νέες δυνατότητες που δόθηκαν για το μάθημα της μουσικής μέσα από τη χρήση της συμπληρωματικής εξΑΕ, οι οποίες θα μπορούσαν μελλοντικά και έπειτα από περεταίρω διερεύνηση, να αποτελέσουν έναυσμα για τη δημιουργία εξ αποστάσεως ενιαίου εκπαιδευτικού υλικού μουσικής στην Δευτεροβάθμια εκπαίδευση που να πληροί τις προϋποθέσεις του αναλυτικού προγράμματος, και να αξιοποιεί τις επίσημες από το Υπουργείο Παιδείας εκπαιδευτικές πλατφόρμες, οι οποίες συνεχώς αναβαθμίζονται και αποκτούν νέες δυνατότητες.

6.3 Σχολιασμός των ευρημάτων με βάση τη θεώρηση της βιβλιογραφίας

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συνάδουν με τις βασικές αρχές της ανοικτής εκπαίδευσης, εξΑΕ, της συμπληρωματικής εξΑΕ και του Δ.Ε.Π.Π.Σ. μουσικής, αποδεικνύοντας ότι η διδακτική παρέμβαση αξιοποίησε και ενσωμάτωσε τις αρχές αυτές. Συγκεκριμένα, η αλλαγή στις γνώσεις των μαθητών, η καλλιέργεια ποικίλων δεξιοτήτων (ΤΠΕ, μουσικών, κοινωνικών και άλλων) συνάδει με το δημοκρατικό ιδεώδες της ανοικτής εκπαίδευσης, την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλους τους μαθητές, την εξάλειψη των κοινωνικών διακρίσεων και την απόκτηση δεξιοτήτων χρήσιμων στη διάρκεια ζωής των ατόμων (Λιοναράκης κ.α., 2020). Όπως αναφέρεται στην αρχή της ανεξαρτησίας με βάση την ταξινόμηση του Keegan (1986), οι μαθησιακές διαδικασίες πραγματοποιήθηκαν γραπτώς ή με άλλα μέσα, η μάθηση μέσω της ασύγχρονης πλατφόρμας έγινε βολική για τον μαθητή στο περιβάλλον του ίδιου του μαθητή, ο ρυθμός μάθησης εξαρτήθηκε από τον ίδιο τον μαθητή. Επίσης, δόθηκε μεγάλη έμφαση στην παροχή αμφίδρομης επικοινωνίας ανάμεσα στην εκπαιδευτικό και στους μαθητές σύμφωνα με τον Moore (Simonson et. al. 1999) και στην αλληλεπίδραση και την επικοινωνία μέσα από την ανάπτυξη προσωπικών σχέσεων στις ομαδοσυνεργατικές εργασίες της διδακτικής παρέμβασης, τα συναισθήματα κατανόησης, εμπύχωσης και του ανήκειν καλλιεργήθηκαν επηρεάζοντας ευνοϊκά τη μάθηση (Holmberg, 1995). Στις δραστηριότητες που αφορούσαν τον συνθέτη, τον ποιητή, τον ζωγράφο και τα έργα τους υιοθετήθηκε η βασική αρχή της εξΑΕ που είναι η ευρετική

πορεία προς την μάθηση και, η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης, με τους μαθητές να διδάσκονται πώς να μαθαίνουν με προσεγμένη καθοδήγηση από την επιβλέπουσα καθηγήτρια (Λιοναράκης, 2006 · Αναστασιάδης, 2014 · Λιοναράκης κ.α., 2020).

Σύμφωνα με τον Αναστασιάδη (2014) η ασύγχρονη συμπληρωματική εξΑΕ με την αξιοποίηση της τεχνολογίας έχει ως παιδαγωγικούς στόχους οι μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία και να κατανοούν σε βάθος το μάθημα. Ακόμη, στα οφέλη αναφέρονται η θετική επίδραση των συνεργατικών περιβαλλόντων στη μάθηση βασικών εννοιών, η αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών, με την ενεργό συμμετοχή, εμπειρία και καθοδήγηση των εκπαιδευτικών. Τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής παρέμβασης μαρτυρούν ότι οι παραπάνω παιδαγωγικοί στόχοι καλύφθηκαν στην πλειοψηφία των μαθητών. Η διδακτική παρέμβαση ακολούθησε το μοντέλο της Μεικτής-Πολυμορφικής-Συνδυαστικής εκπαίδευσης που είχε ως κύριο στόχο την ουσιαστική αλληλεπίδραση αξιοποιώντας συμβατικές μορφές μάθησης με εξ αποστάσεως διαδικτυακούς τρόπους εκπαίδευσης (Μιμίνου & Σπανάκα, 2013). Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η χρήση των ΤΠΕ με τη συμπληρωματική εξΑΕ θεωρήθηκε ότι θα μπορούσε να καλύψει τις σύγχρονες εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών και να προσδώσει μεγαλύτερο ενδιαφέρον στην εκπαιδευτική διαδικασία (Αναστασιάδης, 2014). Η άποψη αυτή και όλα τα παραπάνω εκτός από τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων συμπίπτει με τις εντυπώσεις της εκπαιδευτικού από τη διδασκαλία με την εφαρμογή της συμπληρωματικής εξΑΕ που κάνουν λόγο για διαθεματικότητα και καθολικότητα των γνώσεων σε βάθος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον των μαθητών, ενασχόληση με τις δραστηριότητες σε προσωπικό χρόνο και ρυθμό μαθητή, αλληλεπίδραση, ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας και πλήθος άλλων δεξιοτήτων. Τα αποτελέσματα από παρεμφερείς έρευνες στη συμπληρωματική εξΑΕ σε άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης που αναφέρονται στη βιβλιογραφία (Κουτελιδάκη & Μουζάκης, 2021 · Βεργου κ.α., 2016) παρουσιάζουν συνάφεια ως προς τη θετική της επίδραση.

Παράλληλα, επετεύχθη ο γενικός σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος της μουσικής στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση σύμφωνα με το Δ.Ε.Π.Π.Σ. μουσικής που είναι να αναπτύξουν και να καλλιεργήσουν οι μαθητές ικανότητες για την αισθητική απόλαυση της μουσικής σε τρία πεδία: την ενεργητική ακρόαση, τη μουσική εκτέλεση και τη μουσική δημιουργία, δραστηριότητες που επιδιώκουν την ευρύτερη ανάπτυξη της

δημιουργικότητας και την καλλιέργεια της προσωπικότητας των μαθητών (Δ.Ε.Π.Π.Σ., 2003).

Τα αποτελέσματα από τις εντυπώσεις των μαθητών από τη διδασκαλία δείχνουν ότι, ενώ κάποιοι δυσκολεύτηκαν στην συνεργασία τους με τους συμμαθητές τους, το μάθημα της μουσικής και οι ομαδικές δραστηριότητες σε αυτό τους άρεσαν. Οι στάσεις των μαθητών για τις δραστηριότητες που γίνονται στο μάθημα της μουσικής στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι θετικές, αν και παρατηρήθηκε απόκλιση στον βαθμό δυσκολίας των δραστηριοτήτων και στο φόβο για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων των τελικών εργασιών. Η έρευνα της Νταουτίδου Α. (2020) για τις στάσεις των μαθητών στο μάθημα της μουσικής μελέτησε ένα τριπλάσιο δείγμα μαθητών της Γ' γυμνασίου, σε σχολεία της Ξάνθης, που όπως αναφέρει η ίδια προέρχονταν από οικογένειες με υψηλό μορφωτικό υπόβαθρο. Οι μαθητές ήταν δύο χρόνια μεγαλύτεροι –πιο ώριμοι - από το δείγμα της παρούσας έρευνας και το κοινωνικό οικονομικό υπόβαθρο στη συνοικία που βρίσκεται το σχολείο στην Κω είναι μέτριο ή χαμηλό και έντονα πολυπολιτισμικό. Οι ερωτήσεις για τις στάσεις των μαθητών στις δύο έρευνες συγκλίνουν στη θετική στάση των μαθητών για το μάθημα της μουσικής. Οι μαθητές στην Ξάνθη προτείνουν ως κατάλληλες μεθόδους διδασκαλίας για την ανάπτυξη της δημιουργικότητας τη χρήση τεχνολογίας, την παιγνιώδη διδασκαλία, τις ομάδες εργασίας, τη συζήτηση διάλογο και τη βιωματική μάθηση, στοιχεία που ενσωμάτωσε σε μεγάλο βαθμό η παρούσα διδακτική παρέμβαση. Η έρευνα της Ζιώγα Δ. (2019) διερεύνησε επίσης τις στάσεις των μαθητών της τρίτης δημοτικού απέναντι στο μάθημα της μουσικής και στη μουσική δημιουργικότητα σε ένα ειδικά σχεδιασμένο πρόγραμμα παρέμβασης που υλοποιήθηκε δια ζώσης σε ένα πολύ μικρό δείγμα μαθητών. Το πρόγραμμα έδινε έμφαση στο βιωματικό χαρακτήρα των δημιουργικών δραστηριοτήτων και τα αποτελέσματα έδειξαν θετική επίδραση σε υψηλό επίπεδο.

Σε σχέση με τα αποτελέσματα για τις στάσεις των εκπαιδευτικών στις έρευνες των Κτενιαδάκη Α. (2009) και της Αγγελίδου Σ. (2016), αξίζει να αναφερθεί ότι στην παρούσα έρευνα αξιοποιήθηκε το Α.Π.Σ μουσικής, εκάμφθησαν τα προβλήματα της υλικοτεχνικής υποδομής με την προσθήκη της συμπληρωματικής εξΑΕ μέσω των ΤΠΕ στη διδασκαλία και το μάθημα προσπέρασε τα στενά όρια της αίθουσας και της μίας διδακτικής ώρας ανά εβδομάδα, η οποία μπορεί να μην τηρείται στο σχολικό πρόγραμμα για διάφορους λόγους. Η κρατική αδιαφορία που αναφέρεται και στις δύο έρευνες αποκτά

αντίβαρο στο μεράκι, τη φαντασία και τη δημιουργικότητα του εκπαιδευτικού μουσικής που με την προσθήκη σύγχρονων μεθόδων εκπαίδευσης, όπως η συμπληρωματική εξΑΕ μπορεί να προσδώσει νέα δημιουργική πνοή στο μάθημά του. Έντονα υπαρκτή παραμένει ωστόσο, η ανάγκη για επίσημη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε νέες μεθόδους διδασκαλίας και παιδαγωγικές πρακτικές που να αξιοποιούν τη συμπληρωματική εξΑΕ.

6.4 Περιορισμοί της παρούσας εργασίας

Ένας από τους περιορισμούς της έρευνας ήταν ότι το δείγμα των μαθητών ήταν σχετικά μικρό. Ακόμα παρά τους προγραμματισμούς διαπιστώθηκε έλλειψη χρόνου. Η έρευνα ήταν αρχικά προγραμματισμένη να ξεκινήσει τον Φεβρουάριο του 2022 και να τελειώσει τέλος Μαρτίου 2022, αλλά λόγω ασθενειών ο χρόνος υλοποίησης καθυστέρησε να ξεκινήσει με αποτέλεσμα να φτάσει ως το τέλος του σχολικού έτους (Μάιος 2022), γεγονός που ενδεχομένως προκάλεσε κόπωση στους μαθητές. Το χρονικό αυτό διάστημα έχει ιδιαίτερη βαρύτητα σε ένα τουριστικό κοσμοπολίτικο νησί, όπως η Κως, καθώς αλλάζει το κλίμα, ανεβαίνει η θερμοκρασία, εισέρχονται μαζικά ροές τουριστών από διάφορες χώρες με αποτέλεσμα να επηρεάζεται συνολικά η ψυχολογία των μαθητών εις βάρος της μάθησης. Τα τελευταία χρόνια, δε, παρατηρείται και το φαινόμενο της παιδικής εργασίας σε τουριστικές μονάδες του νησιού.

Οι στόχοι σε κάθε επιμέρους διδακτική παρέμβαση ήταν αρκετά μεστοί και ίσως περισσότεροι από όσο αντέχει μία διδακτική ώρα, με αποτέλεσμα ο χρόνος να μην επαρκεί να καλλιεργηθούν όλα σε ικανοποιητικό βαθμό. Θα έπρεπε, ενδεχομένως, ο σχεδιασμός της ερευνητικής διαδικασίας να περιελάμβανε περισσότερες διδακτικές παρεμβάσεις και βελτιωμένο εκπαιδευτικό υλικό για μια πιο ολοκληρωμένη υλοποίηση των παιδαγωγικών στόχων.

Ένας ακόμα περιορισμός ήταν η δυσκολία των ομάδων να συναντηθούν εκτός σχολικού πλαισίου ή να δουλέψουν από απόσταση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αφιερωθούν διδακτικές ώρες όπου οι τάξεις εργάζονταν σε ομάδες δια ζώσης πάνω στην ιστορία ή στους στίχους που έπρεπε να δημιουργήσουν.

Δύο ακόμα αστάθμητοι παράγοντες ήταν η σύνθεση των τμημάτων, η «χημεία» των παιδιών μεταξύ τους, αν το τμήμα, δηλαδή, δέθηκε ως ομάδα ή είχε αντιπαραθέσεις και εχθρότητες. Σε αυτό το κομμάτι το Α1 είχε δυσκολίες, ενώ το Α2 λειτουργούσε

περισσότερο ομαδικά. Στα προβλήματα συνοχής και συνεργασίας που παρουσιάστηκαν εκτιμάται ότι συνέβαλε και το γεγονός ότι το μάθημα πολλές φορές δεν γινόταν, «χάνονταν» διδακτικές ώρες για διάφορους ενδοσχολικούς λόγους, χωρίς υπαιτιότητα της εκπαιδευτικού με αποτέλεσμα να ατονήσει σε ισχύ η συνοχή και η συνέχεια του μονόωρου μαθήματος.

6.5 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Στις προτάσεις για περαιτέρω έρευνα αναδεικνύεται η ανάγκη για εκ νέου πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας σε μεγαλύτερο δείγμα μαθητών με περισσότερες προεκτάσεις στη συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση όπου θα έχει δοθεί έμφαση στο χρονικό πλαίσιο υλοποίησης των στόχων και σε ένα προσεκτικά σχεδιασμένο και ελκυστικό για τους μαθητές εκπαιδευτικό υλικό που να υποστηρίζεται από την επίσημη δημόσια εκπαιδευτική πλατφόρμα .

Μία ακόμη πρόταση είναι η σχεδίαση και υλοποίηση μιας πειραματικής έρευνας που θα αντιπαραβάλει δύο εκπαιδευτικές πρακτικές. Μία αντίστοιχη διδακτική παρέμβαση με τη συνεισφορά της συμπληρωματικής εξΑΕ και παράλληλα μία διδακτική παρέμβαση με την παραδοσιακή δια ζώσης διδασκαλία σε ένα ικανοποιητικό δείγμα μαθητών. Η σύγκριση των δύο παρεμβάσεων θα έδινε ασφαλέστερα επιστημονικά αποτελέσματα για την επίδραση της συμπληρωματικής εξΑΕ στον μαθητικό πληθυσμό.

Βιβλιογραφία

Ακολουθούν οι βιβλιογραφικές αναφορές (πηγές) της Εργασίας.

Αγγελίδου, Σ. (2016). Απόψεις των εκπαιδευτικών μουσικής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για το μάθημα της μουσικής: δυσκολίες και προοπτικές. Στο Μ. Κοκκίδου & Ζ. Διονυσίου (Επιμ.), *Μουσικός Γραμματισμός: Τυπικές και άτυπες μορφές μουσικής διδασκαλίας μάθησης* (Πρακτικά 7ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ένωσης για τη Μουσική Εκπαίδευση), 106-124, Θεσσαλονίκη: Ε.Ε.Μ.Ε

Αναστασιάδης, Π. (2014). Η έρευνα για την ΕξΑΕ με τη χρήση των ΤΠΕ (e-learning) στο Ελληνικό Τυπικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Ανασκόπηση και προοπτικές για την Πρωτοβάθμια, Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. *Open Education - The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 10 (1)

Arnon, S. & Reichel, N. (2007). Who is the ideal teacher? Am I? Similarity and difference in perception of students of educational regarding the qualities of a good teacher and of their own qualities as teacher. *Teacher and Teaching: Theory and Practice*, 13 (5), 441-464

Βασάλα, Π. (2005). Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. Στο: Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Βέργου, Μ., Κουτσούμπα, Μ., Μουζάκης, Χ. (2016). Η συμπληρωματική εξ αποστάσεως εκπαίδευση στη νηπιακή ηλικία μέσα από το παράδειγμα μιας έρευνας δράσης στη μουσειακή αγωγή. *Ανοικτή Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*. 12 (2), 24-39

Baker, P. J. (1981). *The Development of music teacher checklists for use by administrators, music supervisors, and teachers in evaluating music teaching effectiveness*. (Doctoral dissertation, University of Oregon). Dissertation Abstracts International, 42 (08A), 3489

Bates, T. (2020, Μάρτιος 9). *Advice to those about to teach online because of the corona-virus*. Ανακτήθηκε Νοέμβριος 7, 2020, από: <https://www.tonybates.ca/2020/03/09/advice-to-those-about-to-teach-online-because-of-the-corona-virus/>

- Brand, M. (1985). Research in Music Teacher Effectiveness. *Update: Applications of Research in Music education*, 3 (2), 13-16
- Browning, B.P. (2017). *An Orientation to Musical Pedagogy: Becoming a Musician Educator*. New York: Oxford University Press
- Brown, A. & Dowling, P. (1998). *Doing research/reading research: a mode of interrogation*. Falmer Press, London
- Γκιάσος, Ι., Κουτσούμπα, Μ. (2005). Θεωρητικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού στην εξΑΕ. Στο Α. Λιοναράκης, (Επιμ.) *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές* , 39-52. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Caldirola, C.L., Gasparini, F., Corchs, S., Mangiatordi, A., Garbo, R., Antonietti, A., Mantovani, F.,(2023). Comparing online cognitive load on mobile versus PC-based devices. *Pers Ubiquit Comput* , 27, 495–505. <https://doi.org/10.1007/s00779-022-01707-8>
- Creswell, J.W.(2011). *Εκπαιδευτική έρευνα: Σχεδιασμός, διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. Έλλην, Αθήνα
- Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (Δ.Ε.Π.Π.Σ.), (2003) και Αναλυτικό Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, ΦΕΚ 304Β/13-03-2003
- Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Μαθημάτων Μουσικής Παιδείας για τα Μουσικά Σχολεία (Γυμνάσια, Λύκεια), ΦΕΚ 2858/28-12-2015 Retrieved from <http://www.esos.gr/arthra/41650/analytika-programmata-spydon-mathimaton-moysikis-paideias-gia-ta-moysika-sholeia>
- De Vos, A.S. (1998). *Research at grass roots: a primer for the caring professions*. Pretoria, Van Schaik Publishers
- Economidou Stavrou, N. (2015). ‘Every learner counts: Addressing our learners’ needs in Music Teaching and learning’. In Economidou Stavrou, N. & Stakelum, M. (Eds). *Every learner counts: Democracy and Inclusion in Music Education. European Perspectives in Music Education*, 4. 65-79 . Innsbruck: Helbling Publications
- Economidou Stavrou, N. & Kyriakidou-Neophytou, G. (2017). The creative music teacher: to dare or not to dare?. In Girdzijauskiene, R. & Stakelum, M. (eds). *Creativity*

and Innovation European Perspectives in Music Education, 7, 33-52. Helbling Publications

Hallam, S., Rogers, L., & Creech, A. (2008). Gender differences in musical instrument choice. *International Journal of Music Education*, 26, 7-19. Retrieved from <http://ijm.sagepub.com>

Headington, C. (1993), *Η ιστορία της δυτικής μουσικής*. Αθήνα, Gutenberg

Holmberg, B. (1995). The Sphere of Distance-Education Theory revisited. *ZIFF-Papiere*, 98, 21, Zentrales Institut für Fernstudienforschung. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED386578>

Ζιώγα, Δ. (2019). *Η επίδραση ενός προγράμματος παρέμβασης με ατομικές και ομαδικές δημιουργικές δραστηριότητες στη διαμόρφωση των στάσεων των μαθητών απέναντι στη μουσική δημιουργικότητα* (Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων Ψηφίδα, ψηφιακή βιβλιοθήκη και ιδρυματικό αποθετήριο (<http://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/23451>)

Ισσαρη, Φ., Πουρκός, Μ. (2015). Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας, εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση, Kallipos open academic editions, ανακτήθηκε Ιούλιος, 15 από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5826>

Ιτυε, (2020). Πανελλήνιο σχολικό δίκτυο, ενημερωτικό σημείωμα, ανακτήθηκε από: <https://www.sch.gr/about/>

Keegan, D. (1986), *The foundations of distance education*. Kent, Croom Helm

Keegan, D. (1993), *Theoretical principles of distance education*. London, Routledge

Κουτελιδάκη, Δ. & Μουζάκης, Χ. (2021). *Σχεδιασμός, Ανάπτυξη και Αξιολόγηση Υλικού εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης για τη Διδασκαλία της Μουσικής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*, στα Πρακτικά του 11ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση (ICODL 2021), Σελ. 26-28, Αθήνα

Κτενιαδάκη, Α. (2009). Το μάθημα της Μουσικής στην Ελληνική Γενική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Στάσεις και απόψεις καθηγητών Μουσικής. *Μουσικοπαιδαγωγικά*, 7, Σελ. 5-33. Ελληνική Ένωση για τη Μουσική Εκπαίδευση

Languador, G. M. (2014). Cooperative learning approach in an outcomes – based environment. *International Journal of Social Siences, Arts and Humanities*, 2/2, 46-55. Retrieved from <https://research.lpubatangas.edu.ph/wp-content/uploads/2014/12/IJSSAH->

COOPERATIVE-LEARNING-APPROACH-IN-AN-OUTCOMES-BASED
ENVIRONMENT.pdf

Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μια ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού εκπαιδευτικού υλικού, στο Α. Λιοναράκης (επιμ.), *Απόψεις και προβληματισμοί για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση*, Αθήνα: Προπομπός

Λιοναράκης, Α., (2005). Ανοικτή και εξ Αποστάσεως εκπαίδευση και διαδικασίες μάθησης. Στο Λιοναράκης, Α. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση - Παιδαγωγικές και τεχνολογικές εφαρμογές*. Σελ. 13-38. Πάτρα: ΕΑΠ.

Λιοναράκης, Α., (2006). Η θεωρία της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και η πολυπλοκότητα της πολυμορφικής της διάστασης. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.) *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση – Στοιχεία Θεωρίας και Πράξης*, Σελ. 7-41. Αθήνα: Προπομπός

Λιοναράκης, Α., Λυκουργιώτης, Α., (1998, 1999). Ανοικτή και παραδοσιακή εκπαίδευση. Στο: Βεργίδης, Δ., Λιοναράκης, Α., Λυκουργιώτης, Α., Μακράκης, Β., Ματραλής, Χ. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση – Θεσμοί και λειτουργίες*, Σελ. 19-35. Τόμος Α, Πάτρα: ΕΑΠ.

Λιοναράκης, Α., Μανούσου, Ε., Χαρτοφύλακα, Α., Παπαδημητρίου, Σ. & Ιωακειμίδιου, Β. (2020). Διακήρυξη για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση, *Ανοικτή εκπαίδευση: το περιοδικό για την ανοικτή εξ αποστάσεως εκπαίδευση και την εκπαιδευτική τεχνολογία*, 16(1), 4-8, doi: <https://doi.org/10.12681/jode.23741>

Μανούσου, Ε. (2003). *Εφαρμογές εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. 1^η Πανελλήνια Δημερίδα με Διεθνή Συμμετοχή με θέμα: *Δια βίου και εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην κοινωνία της πληροφορίας*. Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Μανούσου, Ε. (2008). *Προδιαγραφές παιδαγωγικού πλαισίου για την εφαρμογή πολυμορφικής, συμπληρωματικής εξ αποστάσεως περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, σε μαθητές πρωτοβάθμιας, ολιγοθέσιων και απομακρυσμένων σχολείων της Ελλάδας* (Διδακτορική διατριβή, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο). Διαθέσιμο από τη βάση δεδομένων του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (Κωδ. 15961)

Ματραλής, Χ., (1998, 1999). Το έντυπο υλικό στην εκπαίδευση από απόσταση. Στο: Κόκκος, Α., Λιοναράκης, Α., Ματραλής, Χ., Παναγιωτακόπουλος, Χ. (Επιμ.), *Το εκπαιδευτικό υλικό και οι νέες τεχνολογίες*, Σελ. 37-94. Τόμος Γ, Πάτρα: ΕΑΠ.

- Ματραλής, Χ., Λυκουργιώτης, Α., (1998, 1999). Ιδιαίτερα εκπαιδευτικά «εργαλεία» - μέθοδοι. Στο: Βεργίδης, Δ., Λιοναράκης, Α., Λυκουργιώτης, Α., Μακράκης, Β., Ματραλής, Χ. (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση – Θεσμοί και λειτουργίες*, Σελ. 37-94. Τόμος Α, Πάτρα: ΕΑΠ.
- Μίμινου, Α., Σπανακά, Α. (2016). Σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Καταγραφή και συζήτηση μίας βιβλιογραφικής επισκόπησης. *7^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, 7(2Α). doi: <https://doi.org/10.12681/icodl.580>
- Moore, M. G. 1972. Learner autonomy: The second dimension of independent learning. *Convergence Fall*:76-88
- Μπαταφάκη, Γ., (2020). *Εξ αποστάσεως μουσική εκπαίδευση – παιδαγωγικό πλαίσιο και διαδικτυακά περιβάλλοντα σύγχρονης και ασύγχρονης εκπαίδευσης στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*. 12th Conference on Informatics in Education 2020 *Η πληροφορική στην εκπαίδευση*, 307-320 Ανακτήθηκε Απρίλιος 7, 2021 από <http://events.di.ionio.gr/cie/index.php/el/2020-09-08-12-49-30/cie-2020/2020-10-21-12-29-19> ISBN: 978-960-578-072-2
- Νταουτίδου, Α. (2020) *Οι απόψεις των μαθητών για τη σπουδαιότητα του μαθήματος της μουσικής στο σημερινό σχολείο*, Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Αιγαίου) Διαθέσιμο από τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Αιγαίου (Κωδ. 11610)
- Ratz, E. (1987). *Εισαγωγή στη μουσική μορφολογία*. Αθήνα, εκδόσεις Νάσος
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου*. Αθήνα, εκδόσεις Gutenberg
- Rohner, P. R. (1977). Advantages of the comparative method of anthropology. *Behavior Science Research*, 12, 117-144. <https://citeseerx.ist.psu.edu>
- Schoenberg, A. (1987). *Βασικές αρχές μουσικής σύνθεσης*. Αθήνα, εκδόσεις Νάσος
- Σπανακά, Α. Κ., & Λιοναράκης, Α. (2017). Οι Επτά Αρχές Δημιουργίας Εκπαιδευτικού Υλικού. Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 9(6B), 121-123. Ανακτήθηκε Απρίλιος 30 , 2023 από <https://eproceedings.epublishing.ekt.gr/index.php/openedu/article/view/1363>
- Σταύρου, Ν. Ο. (2019). Ο ιδανικός εκπαιδευτικός Μουσικής: Θεωρητική και ερευνητική προσέγγιση. Στο: Στάμου, Λ. (Επιμ.), *Διαλεκτική και Πρωτοπορία στη Μουσική Παιδαγωγική* Σελ. 277-300. Θεσσαλονίκη: ΕΕΜΕ.
- Simonson, M., Schlosser, S., Hanson, D. (1999). Theory and Distance Education: A New Discussion. *The American Journal of Distance Education* , 13,1-12.

- Small, C. (1983). *Μουσική, Κοινωνία, Εκπαίδευση*. Αθήνα, εκδόσεις Νεφέλη
- Stronge, J. H. (2018). *Qualities of effective teachers*. Alexandria, Virginia: ASCD, pdf e-book ISBN: 978-1-4166-2588-9
- Τσίρμπας, Γ. (2013). Εισαγωγή στη μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών 4, ΕΚΠΑ/Τμήμα πολιτικής επιστήμης και δημόσια διοίκησης
- Tait, A. (2008). What are open universities for? *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, 23:2, 85-93. doi: <https://doi.org/10.1080/02680510802051871>
- Thurmond, V. A. (2001). The point of triangulation. *Journal of Nursing Scholarship*, 33(3), 253- 258
- Walker, R. (2008). *Twelve Characteristics of an Effective Teacher*. Norisville NC: Lulu publishing.
- Wrape, R. E., Dittloff, L. A., & Callahan, L. J. (2014), Gender and Musical Instrument Stereotypes in Middle School Children: Have Trends Changed? *Update- Applications of Research in Music Education*, 1-8. Retrieved from <http://upd.sagepub.com>
- Zayapragassarazan, Z. (2020). Covid-19: strategies for online engagement of remote learners [version 1; not peer reviewed]. 9:246 (document), *F1000 Research 2020*, doi: <https://doi.org/10.7490/f1000research.1117835.1>

Παράρτημα Α: Ερωτηματολόγιο 1 (pre test)

Μέρος Α Δημογραφικά Στοιχεία

1. Φύλο (Παρακαλώ Συμπληρώστε με X)

___ Αγόρι   ___ Κορίτσι

2. Τάξη

___

3. Εθνικότητα

___ Ελληνική   ___ Άλλη

4. Μένω πρώτη ή δεύτερη χρονιά στην Ελλάδα

___ Ναι   ___ Όχι

5. Διαθέτεται στην οικεία σας πρόσβαση στο ιντερνέτ;

___ Ναι   ___ Όχι

Αν ναι, τι;

___ Σταθερή σύνδεση   ___ Με δεδομένα κινητής τηλεφωνίας

6. Έχετε στο σπίτι σας ηλεκτρονική συσκευή για να υλοποιείτε ηλεκτρονικά τις εργασίες που σας αναθέτουν οι καθηγητές σας;

___ Ναι   ___ Όχι

Αν ναι, εργάζεστε με:

___ Ηλεκτρονικό Υπολογιστή   ___ Κινητό τηλέφωνο τύπου Smartphone

___ Τάμπλετ

7. Έχετε γνώσεις μουσικής αποκτημένες εκτός σχολείου;

___ Ναι   ___ Όχι

8. Αν ναι, ποιο μουσικό όργανο παίζετε;

_____

9. Αν ναι, σε ποιο επίπεδο;

___ Δίπλωμα

___ Πτυχίο

___ Ανωτέρα

___ Μέση

___ Κατωτέρα

___ Αυτοδίδακτος

Μέρος Β : Γνώσεις

10. Έχετε ακούσει το τραγούδι «Κεμάλ» του Μάνου Χατζιδάκι;

___ Ναι   ___ Όχι

11. Γνωρίζετε το συνθέτη Μάνο Χατζιδάκι;

___ Ναι   ___ Όχι

12. Γνωρίζετε ένα στοιχείο από τη ζωή του Μάνου Χατζιδάκι;

___ Ναι   ___ Όχι

13. Γνωρίζετε ένα ακόμα μουσικό κομμάτι του Μάνου Χατζιδάκι;

___ Ναι   ___ Όχι

Αν Ναι ποιο; _____

14. Γνωρίζετε τον ποιητή Νίκο Γκάτσο;

___ Ναι   ___ Όχι

15. Γνωρίζετε κάποιο άλλο ποίημα του Νίκου Γκάτσου;

___ Ναι   ___ Όχι

Αν Ναι ποιο; _____

16. Γνωρίζετε τον ζωγράφο Quint Buchholz;

___ Ναι   ___ Όχι

17. Γνωρίζετε κάποιο ζωγραφικό πίνακα του Quint Buchholz;

___ Ναι   ___ Όχι

18. Κατανοείτε το νόημα των στίχων του τραγουδιού «Κεμάλ» του Μάνου Χατζιδάκι;

___ Ναι   ___ Όχι

19. Κατανοείτε την έννοια της μορφής ΑΒ στη μουσική;

___ Ναι   ___ Όχι

20. Έχετε αυτοσχεδιάσει δικού σας στίχους σε δοσμένη μελωδία;

___ Ναι   ___ Όχι

21. Έχετε γράψει ποτέ μια πρωτότυπη φανταστική ιστορία;

___ Ναι   ___ Όχι

Μέρος Γ : Δεξιότητες στις ΤΠΕ

22. Γνωρίζετε την πλατφόρμα e-class;

___ Ναι   ___ Όχι

23. Γνωρίζετε πώς να στέλνετε μήνυμα στον καθηγητή μέσω της πλατφόρμας e-class

___ Ναι   ___ Όχι

24. Γνωρίζετε πως να «κατεβάζετε» ένα έγγραφο μέσω της πλατφόρμας e-class;

___ Ναι   ___ Όχι

25. Γνωρίζετε πώς να χρησιμοποιείτε το εργαλείο «εγγραφής ήχου» μέσω της πλατφόρμας e-class;

___ Ναι   ___ Όχι

26. Γνωρίζετε πώς να «ανεβάζετε» ένα «αρχείο ήχου» στη πλατφόρμα e-class;

___ Ναι   ___ Όχι

27. Γνωρίζετε πως δημιουργείται μία ηλεκτρονική παρουσίαση (PowerPoint);

___ Ναι   ___ Όχι

28. Μπορείτε να δουλέψετε από απόσταση με άλλους;

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά   ___ Πάρα Πολύ

29. Μπορείτε να συγκρίνετε, αντιπαραθέτετε και ενσωματώνετε πληροφορίες από διαφορετικές πηγές;

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά   ___ Πάρα Πολύ

30. Μπορείτε να διακρίνετε τις αξιόπιστες από τις αναξιόπιστες πληροφορίες από τις πηγές

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά   ___ Πάρα Πολύ

31. Μπορείτε να κρίνετε ποια εφαρμογή ή λογισμικό ταιριάζει καλύτερα στο είδος του περιεχομένου που θέλετε να δημιουργήσετε;

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά   ___ Πάρα Πολύ

Μέρος Δ : Στάσεις

32. Πιστεύω ότι συνεργάζομαι καλά με άλλους ανθρώπους που έχουν πολλές διαφορετικές απόψεις

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά   ___ Πάρα Πολύ

33. Πιστεύω ότι ακούω προσεκτικά τους άλλους

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά   ___ Πάρα Πολύ

34. Πιστεύω ότι όταν εργάζομαι ως μέλος μιας ομάδας, συμβάλλω στην ομαδική εργασία στο βαθμό που μου αναλογεί
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
35. Πιστεύω ότι μπορώ να συνεργάζομαι με μέλη της ομάδας που έχουν διαφορετική άποψη, βρίσκοντας μια κοινώς αποδεκτή λύση
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
36. Το μάθημα της Μουσικής μου αρέσει:
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
37. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι συμμετέχετε στις ομαδικές δραστηριότητες που γίνονται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μουσικής μέσα στην τάξη;
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
38. Το μάθημα της Μουσικής το βρίσκω ευχάριστο και διασκεδαστικό:
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
39. Αυτά που κάνουμε στο μάθημα της μουσικής τα βρίσκω ενδιαφέροντα;
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
40. Στις δραστηριότητες που κάνουμε φέτος στη μουσική, καταλαβαίνω τι πρέπει να κάνω, σε κάθε δραστηριότητα.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
41. Οι μουσικές δραστηριότητες που κάνουμε φέτος, μου φαίνονται δύσκολες.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
42. Οι μουσικές δραστηριότητες που κάνουμε φέτος, μου φαίνονται εύκολες.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
43. Μου αρέσει να συμμετέχω σε μουσικές δραστηριότητες που είναι δύσκολες.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
44. Μου αρέσει να χρησιμοποιώ τη φαντασία μου και τις δικές μου ιδέες στις μουσικές δραστηριότητες
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
45. Στις μουσικές δραστηριότητες προτιμώ να ακούω τους συμμαθητές μου, να λένε τις δικές τους ιδέες και να τις δείχνουν
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
46. Στις μουσικές δραστηριότητες φέτος, νιώθω ότι είμαι ικανός/ή να τα καταφέρω.

___ Δε συμφωνώ καθόλου   ___ Συμφωνώ Λίγο   ___ Συμφωνώ Απόλυτα

47. Στις μουσικές δραστηριότητες φέτος, φοβάμαι να συμμετέχω γιατί αν κάνω κάποιο λάθος, οι συμμαθητές μου θα με κοροϊδέψουν και η καθηγήτρια θα με μαλώσει

___ Δε συμφωνώ καθόλου   ___ Συμφωνώ Λίγο   ___ Συμφωνώ Απόλυτα

48. Στις μουσικές δραστηριότητες, προτιμώ να δουλεύω μόνος μου, παρά σε ομάδες μαζί με τους συμμαθητές μου.

___ Δε συμφωνώ καθόλου   ___ Συμφωνώ Λίγο   ___ Συμφωνώ Απόλυτα

Μέρος Δ: Ερωτήσεις ανοικτού τύπου

49. Τι σας αρέσει στο μάθημα της μουσικής;

---

50. Τι σας δυσκολεύει στο μάθημα της μουσικής;

Παράρτημα Β: Ερωτηματολόγιο 2 (post test)

Μέρος Α: Γνώσεις

Έπειτα από τη διδασκαλία:

1. Έχετε ακούσει το τραγούδι «Κεφάλ» του Μάνου Χατζιδάκι;
___ Ναι   ___ Όχι
2. Γνωρίζετε το συνθέτη Μάνο Χατζιδάκι;
___ Ναι   ___ Όχι
3. Γνωρίζετε ένα στοιχείο από τη ζωή του Μάνου Χατζιδάκι;
___ Ναι   ___ Όχι
4. Γνωρίζετε ένα ακόμα μουσικό κομμάτι του Μάνου Χατζιδάκι;
___ Ναι   ___ Όχι
Αν Ναι ποιο; _____
5. Γνωρίζετε τον ποιητή Νίκο Γκάτσο;
___ Ναι   ___ Όχι
6. Γνωρίζετε κάποιο άλλο ποίημα του Νίκου Γκάτσου;
___ Ναι   ___ Όχι
Αν Ναι ποιο; _____
7. Γνωρίζετε τον ζωγράφο Quint Buchholz;
___ Ναι   ___ Όχι
8. Γνωρίζετε κάποιο ζωγραφικό πίνακα του Quint Buchholz;
___ Ναι   ___ Όχι
9. Κατανοείτε το νόημα των στίχων του τραγουδιού «Κεφάλ» του Μάνου Χατζιδάκι;
___ Ναι   ___ Όχι
10. Κατανοείτε την έννοια της μορφής ΑΒ στη μουσική;
___ Ναι   ___ Όχι
11. Έχετε αυτοσχεδιάσει δικούς σας στίχους σε δοσμένη μελωδία;
___ Ναι   ___ Όχι
12. Έχετε γράψει ποτέ μια πρωτότυπη φανταστική ιστορία;
___ Ναι   ___ Όχι

Μέρος Β: Δεξιότητες στις ΤΠΕ

13. Γνωρίζετε την πλατφόρμα e-class;

___ Ναι   ___ Όχι

14. Γνωρίζετε πώς να στέλνετε μήνυμα στον καθηγητή μέσω της πλατφόρμας e-class

___ Ναι   ___ Όχι

15. Γνωρίζετε πως να «κατεβάζετε» ένα έγγραφο μέσω της πλατφόρμας e-class;

___ Ναι   ___ Όχι

16. Γνωρίζετε πώς να χρησιμοποιείτε το εργαλείο «εγγραφής ήχου» μέσω της πλατφόρμας e-class;

___ Ναι   ___ Όχι

17. Γνωρίζετε πώς να «ανεβάζετε» ένα «αρχείο ήχου» στη πλατφόρμα e-class;

___ Ναι   ___ Όχι

18. Γνωρίζετε πως δημιουργείται μία ηλεκτρονική παρουσίαση (PowerPoint);

___ Ναι   ___ Όχι

19. Μπορείτε να δουλέψετε από απόσταση με άλλους;

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ

20. Μπορείτε να συγκρίνετε, αντιπαραθέτετε και ενσωματώνετε πληροφορίες από διαφορετικές πηγές;

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ

21. Μπορείτε να διακρίνετε τις αξιόπιστες από τις αναξιόπιστες πληροφορίες από τις πηγές

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ

22. Μπορείτε να κρίνετε ποια εφαρμογή ή λογισμικό ταιριάζει καλύτερα στο είδος του περιεχομένου που θέλετε να δημιουργήσετε;

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ

Μέρος Γ : Στάσεις

23. Πιστεύω ότι επηρεάστηκα από τους ζωγραφικούς πίνακες για να ενεργοποιήσω τη φαντασία μου στο πρώτο στάδιο της εργασίας

___ Καθόλου ___ Λίγο   ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ

24. Πιστεύω ότι εξουκειώθηκα με τη χρήση της πλατφόρμας e-class για την υλοποίηση των σταδίων της εργασίας.
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
25. Πιστεύω ότι ωφελήθηκα από τη χρήση της πλατφόρμας e-class για την υλοποίηση των σταδίων της εργασίας.
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
26. Πιστεύω ότι άκουσα προσεκτικά τους άλλους.
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
27. Πιστεύω ότι, όταν εργάζομαι ως μέλος μιας ομάδας, συμβάλλω στην ομαδική εργασία στο βαθμό που μου αναλογεί.
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
28. Πιστεύω ότι μπόρεσα να συνεργαστώ με μέλη της ομάδας που έχουν διαφορετική άποψη, βρίσκοντας μια κοινώς αποδεκτή λύση.
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
29. Το μάθημα της Μουσικής μου αρέσει:
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
30. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι συμμετέχετε στις ομαδικές δραστηριότητες που γίνονται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μουσικής μέσα στην τάξη;
___ Καθόλου ___ Λίγο ___ Αρκετά ___ Πάρα Πολύ
31. Το μάθημα της Μουσικής το βρίσκω ευχάριστο και διασκεδαστικό:
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
32. Αυτά που κάνουμε στο μάθημα της μουσικής τα βρίσκω ενδιαφέροντα.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
33. Στις δραστηριότητες που κάνουμε φέτος στη μουσική, καταλαβαίνω τι πρέπει να κάνω, σε κάθε δραστηριότητα.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
34. Οι μουσικές δραστηριότητες που κάνουμε φέτος, μου φαίνονται δύσκολες.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
35. Οι μουσικές δραστηριότητες που κάνουμε φέτος, μου φαίνονται εύκολες.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα
36. Μου αρέσει να συμμετέχω σε μουσικές δραστηριότητες που είναι δύσκολες.
___ Δε συμφωνώ καθόλου ___ Συμφωνώ Λίγο ___ Συμφωνώ Απόλυτα

37. Μου αρέσει να χρησιμοποιώ τη φαντασία μου και τις δικές μου ιδέες στις μουσικές δραστηριότητες

___ Δε συμφωνώ καθόλου   ___ Συμφωνώ Λίγο   ___ Συμφωνώ Απόλυτα

38. Στις μουσικές δραστηριότητες προτιμώ να ακούω τους συμμαθητές μου, να λένε τις δικές τους ιδέες και να τις δείχνουν

___ Δε συμφωνώ καθόλου   ___ Συμφωνώ Λίγο   ___ Συμφωνώ Απόλυτα

39. Στις μουσικές δραστηριότητες φέτος, νιώθω ότι είμαι ικανός/ή να τα καταφέρω.

___ Δε συμφωνώ καθόλου   ___ Συμφωνώ Λίγο   ___ Συμφωνώ Απόλυτα

40. Στις μουσικές δραστηριότητες φέτος, φοβάμαι να συμμετέχω, γιατί, αν κάνω κάποιο λάθος, οι συμμαθητές μου θα με κοροϊδέψουν και η καθηγήτρια θα με μαλώσει

___ Δε συμφωνώ καθόλου   ___ Συμφωνώ Λίγο   ___ Συμφωνώ Απόλυτα

41. Στις μουσικές δραστηριότητες, προτιμώ να δουλεύω μόνος μου, παρά σε ομάδες μαζί με τους συμμαθητές μου.

___ Δε συμφωνώ καθόλου   ___ Συμφωνώ Λίγο   ___ Συμφωνώ Απόλυτα

Μέρος Δ: Ερωτήσεις ανοικτού τύπου

42. Τι σας άρεσε στο μάθημα της μουσικής;

---

43. Τι σας δυσκόλεψε στο μάθημα της μουσικής;

Παράρτημα Γ: Ημιδομημένη συνέντευξη

1. Πως ήταν η εμπειρία σου από τις δραστηριότητες που έγιναν στην τάξη με αφορμή το τραγούδι «Κεμάλ» του Μάνου Χατζιδάκι;
2. Πως ήταν η εμπειρία από τη συνεργασία σου με την ομάδα σου;
3. Ποιος ήταν ο ρόλος σου μέσα στην ομάδα σου;
4. Πώς ήταν η εμπειρία σου από την e-class;

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.